

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების
ფაკულტეტი

ლარისა ლიპარტელიანი

ინდივიდის პასუხისმგებლობა
საერთაშორისო სამართალში

გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი 2019

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის საბჭოს გადაწყვეტილებით ყოველწლიურად ფაკულტეტის საბჭოს მიერ შერჩეული იქნება საუკეთესო ოთხი სამაგისტრო და სადოქტორო ნაშრომი, რომელთა გამოქვეყნება მოხდება ფაკულტეტის მიერ. წინამდებარე ნაშრომი წარმოადგენს ფაკულტეტის საბჭოს მიერ **2018** წელს დაცული სამაგისტრო ნაშრომთაგან შერჩეულ საუკეთესო ნაშრომს.

რედაქტორი:

მარიამ ჯიქია, სამართლის დოქტორი, სტუ-ს პროფესორი

რეცენზენტი:

ქეთევან ჯინჭარაძე, სამართლის დოქტორი, სტუ-ს პროფესორი

© ლ. ლიპარტელიანი, 2019

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2019

თბილისი, 0186, ა. პოლიაკოვსაიას 4 ☎: 5(99) 33 52 02. 5(99) 17 22 30
E-mail: gamomcemlobauniversali@gmail.com; universal505@ymail.com

ISBN 978-9941-26-492-4

შესავალი.....	8
ლიტერატურის მიმოხილვა	12
I თავი. ინდივიდის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ნიურბერგისა და ტოკიოს ტრიბუნალების მიხედვით.....	15
1.1. ნიურბერგისა და ტოკიოს ტრიბუნალების შექმნის საფუძველი	15
1.2. ნიურბერგისა და ტოკიოს ტრიბუნალების იურისდიქცია	19
1.3. ნიურბერგისა და ტოკიოს ტრიბუნალების მოქმედების შედეგები.....	22
II თავი. ინდივიდის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების მიხედვით	41
2.1. იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების შექმნის საფუძველები.....	41
2.2. იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების იურისდიქცია	45
2.3. იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების სამართლებრივი შედეგები.....	50
III თავი. ინდივიდის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიხედვით	71
3.1. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შექმნის საფუძველები	71
3.2. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქცია	75

3.3. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სამართლებრივი შედეგები.....	78
დასკვნა.....	97
გამოყენებული ლიტერატურა	100

Modern world's progressive society has been aspiring to ensure international peace over centuries. Numerous international instruments and organization have been developed for protection fundamental human rights along with international peace and security. Nonetheless, the gravest offences expose threat to the world security and welfare in array of cases.

The topic, discussed in this thesis is urgent since any of those offences are backed up by separate individuals and heads of states, persons liable for representation. Hence, when talking on culpability of action, one should never forget that they are executed by separate individuals. That is the reason why the natural entity is a subject to criminal responsibility in international law.

International legal principle for international responsibility is one of the breakover points for modern international law. This work keeps on studying the misconduct acts to which the international liability of an individual is concerned. Namely, the offences, which violate international peace and expose threat to the world safety, degrade state interests and the principles of international law.

List of international wrongdoings has always been a subject to modification, its types have been developed and altered alongside the advancement of international law. Eventually, types of international offences were specified in the statute of international criminal court, adapted on July 17, 1998 (enacted on July 01, 2002); pursuant to the statute, types of international offences are as follows:

- The crime of genocide;
- Crimes against humanity;
- War crimes;
- The crime of aggression.

Various articles of Rome statute sets the principles of responsibility for individuals perpetrating international offence attendant procedural rules.

The work substantially considers the issues of criminal obligation of an individual along with acts of misconduct in line with them which threatened and has been threatening international peace and security. Tribunals of Nuremberg, Tokyo, Yugoslavia, and Rwanda played huge part in development of types and concept of international offence along with composition of this offence and the perpetrators. That's the reason criminal responsibility of individual classifies pursuant to international tribunals of Nuremberg, Tokyo, Yugoslavia, Rwanda and international permanent criminal court. Distinguishing features among international military tribunal of Nuremberg, Tokyo, Yugoslavia and Rwanda and international criminal court are highlighted and unveiled.

Legal ground and jurisdiction of forming four temporary tribunals and international criminal permanent court have been studied over research, studied issues have been analyzed and compared. The thesis considers issues of individual responsibility on the basis of analyzing decision drawn by permanent court and temporary tribunals.

Proceeding from the principles of priority of national legal system, criminal responsibility shall be considered by interstate criminal legislation for any international offence.

Parliament of Georgia has ratified Rome statute on July 16, 2003. The thesis discusses the issues of offence implementation envisaged by Rome statute in national legislation. All four international offences as prescribed by Rome statute (Genocide, Offence against humanity, War crime and Crime of aggression) are enshrined in criminal code of Georgia.

Proceeding from the subject to research, the thesis reads the investigations, conducted by the prosecutor's office on international

offences perpetrated on domain of Georgia and existing problems pertaining to this issue.

In conclusion author insists that individual is undeniably a subject to responsibilities and rights recognized by international law. Nevertheless, the military actions are broken out by the states, the decisions on war is backed up the decisions of the heads of the states and entities authorized for representations. Respectively, it's meaningful and essential to develop individual mechanisms, any perpetrator of international offence to bear responsibility for his actions and become subject to punishment.

მსოფლიო მოაზროვნეები უძველესი დროიდან გვთავაზობდნენ თეორიებს, რომელთა მიზანი იყო ადამიანის ფენომენის წინა პლანზე წამოწევა და მათი უფლებების გაუმჯობესება. ასე, რომ არ ყოფილიყო, კაცობრიობა თვითგანადგურებამდე მივიდოდა. ურთიერთდაპირისპირებულ ძალთა შორის სახელმწიფო და სამართალი ჩადგა, მაგრამ ეს არ ნიშნავდა იმას, რომ სახელმწიფოებრიობისა და სამართლის არსებობის პირობებში არ ირღვეოდა და დღესაც არ ირღვევა ადამიანის უფლებები.¹

ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლებრივი დაცვა დღეისათვის ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური საკითხია. საერთაშორისო თანამშრომლობა ადამიანის უფლებათა განმტკიცებისა და დაცვის სფეროში დღითი დღე ფართოვდება და სულ უფრო მეტად ეფექტური ხდება. სწორედ, ადამიანის უფლებების დაცვას ემსახურება მრავალი საერთაშორისო ხელშეკრულება და არაერთი საერთაშორისო ორგანიზაციის საქმიანობა.

ოცდაათი წლის განმავლობაში ორი მსოფლიო ომის უპრეცედენტო დამანგრეველმა შედეგებმა დღის წესრიგში დააყენა, ამ შედეგების „შემოქმედთა“ საერთაშორისო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი და მომავალი თაობების შემდგომი ტრავმისაგან დაცვის მიზნით აუცილებელი გახადა დამაჯერებელი მექანიზმების ჩამოყალიბება.

სწორედ ომის დანაშაულებისა და არადამიანურობის წინაღმდეგ დანაშაულის ჩამდენ პირთა დასჯისათვის გახდა საჭირო, თავდაპირველ ეტაპზე ნიურბერგისა და ტოკიოს საერთაშორისო

¹გ. ლომეანიძე, ა.ტუცვაძე, გ. ჯაოშვილი, შესავალი სამართლის ფილოსოფიაში, თბილისი, 2006, 212

სამხედრო ტრიბუნალების, ხოლო მოგვიანებით კი იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების შექმნა. ამ ტრიბუნალებმა დიდი როლი ითამაშეს, როგორც საერთაშორისო დანაშაულის ცნებისა და სახეების ჩამოყალიბებაში, ასევე ამ დანაშაულთა შემადგენლობისა და მათი ჩამდენი ფიზიკური პირების კლასიფიკაციასა და დასჯის საქმეში. შეიქმნა არაერთი საერთაშორისო დოკუმენტი და საერთაშორისო ორგანიზაცია, რომელთა ძირითად მიზანსაც საერთაშორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოების დაცვა და ადამიანის ძირითად უფლებათა პატივისცემა წარმოადგენს. აღნიშნული მიზნის უზრუნველსაყოფად შეიქმნა არაერთი საერთაშორისო მექანიზმი. ერთ-ერთ ასეთ მექანიზმს წარმოადგენს სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლო, რომელიც დაფუძნდა 2002 წლის 1 ივლისს.

სასამართლოს შექმნას წინ უძღვოდა 1998 წლის 15 ივნისიდან 17 ივლისამდე რომში, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ეგიდით, ჩატარებული სახელმწიფოთა სრულუფლებიანი წარმომადგენლობის დიპლომატიური კონფერენცია, რომლის მიზანი იყო სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს დაარსება. კონფერენცია მოწვეული იქნა გაეროს გენერალური ასამბლეის რეზოლუციის საფუძველზე. თითქმის ხუთკვირიანი დისკუსიის შემდეგ, კონფერენციამ მხარი დაუჭირა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდებას - რომის სტატუტს.

„საერთაშორისო სამართლის მარტივი განმარტება გვეუბნება, რომ ეს არის სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობების მარეგულირებელი ნორმების ერთობლიობა“.² მიუხედავად აღნიშნული განმარტებისა, ინდივიდი საერთაშორისო ურთიერთობაში მაინც იღებს მონაწილეობას, რადგან ყველა იმ გადაწყვეტილებისა და მოქმედების უკან, რაც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტების

² ლ. ალექსიძე, თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი, თბილისი, 2015, 8

მიერ ხორციელდება, ცალკეული ინდივიდები, სახელმწიფოს მეთაურები, წარმომადგენლობაზე უფლებამოსილი პირები და საერთაშორისო ორგანოების წევრი სუბიექტები დგანან. შესაბამისად, როცა საუბარია ქმედების დანაშაულებრიობაზე, არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ მას კონკრეტული ინდივიდები ახორციელებენ. ამიტომ, შემთხვევითი არ არის ის, რომ ფიზიკური პირი საერთაშორისო სამართალში სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის სუბიექტი გახდა.

„საერთაშორისო სამართლით აღიარებულ ვალდებულებათა სერიოზული დარღვევებისათვის ინდივიდთა პასუხისმგებლობა განპირობებულია ჰუმანური ფასეულობების დაცვის და სხვადასხვა დარღვევების თავიდან აცილებით. შეიარაღებული კონფლიქტების პერიოდში ან დიქტატორული რეჟიმის დროს საკუთარი მოსახლეობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულები წარმოშობდა აუცილებლობას, დაესაჯათ დამნაშავეები. ეჭვგარეშეა, რომ ომის დანაშაულებისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ დანაშაულის ჩამდენ პირთა დასჯა ერთი-ერთი მნიშვნელოვანი პირობაა საერთაშორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოების შენარჩუნებისათვის. წესი, რომელიც ითვალისწინებს ინდივიდუალურ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპია“.³

სწორედ შეიარაღებული კონფლიქტების პერიოდში ან დიქტატორული რეჟიმის დროს საკუთარი მოსახლეობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულები განპირობებდა არაერთი საერთაშორისო აქტის მიღებას და მათი შესრულების უზრუნველყოფის შესაბამისი მექანიზმების შექმნას. სწორედ ამ სულისკვეთების გამოხატულებათა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს რომის

³ მ. ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, 2011, 75-76

წესდების პრეამბულაში მითითებული სიტყვებიც, რომ ხელმოწერი სახელმწიფოები „მხედველობაში იღებენ რა რომ ამ საუკუნის განმავლობაში მილიონობით ბავშვი, ქალი და მამაკაცი გახდა წარმოუდგენელ ბოროტმოქმედებათა მსხვერპლი, რამაც ღრმად შეძრა კაცობრიობის შეგნება, აღიარებენ რა, რომ უმძიმესი დანაშაულები საფრთხეს უქმნიან მსოფლიო მშვიდობასა და კეთილდღეობას, ამტკიცებენ რა, რომ მთელი საერთაშორისო საზოგადოების შემაშფოთებელი უმძიმესი დანაშაულები არ უნდა დარჩეს დაუსჯელი და მათი ეფექტიანი სისხლისსამართლებრივი დევნა უზრუნველყოფილი უნდა იქნას ეროვნულ დონეზე ზომების მიღებით და საერთაშორისო თანამშრომლობის გაღრმავებით. გადაწყვეტილი აქვთ რა, ბოლო მოუღონ ამგვარი დანაშაულების ჩამდენთა დაუსჯელობას და ამგვარად ხელი შეუწყონ მსგავსი დანაშაულების თავიდან აცილებას“.⁴

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შექმნას თავის მხრივ წინ უძღვოდა საერთაშორისო სამართალში სახელმწიფოსა და ინდივიდის პასუხისმგებლობის შემოღების წარმატებული და წარუმატებელი მცდელობები. აღნიშნული დღეს უკვე საერთაშორისო სამართლის ისტორიის ნაწილია და სამაგისტრო თემის ფარგლებში საინტერესო იქნება ამ ისტორიული ნაწილის მიმოხილვა.

⁴ რომის სტატუტი, (1998), პრეამბულა

სამაგისტრო ნაშრომი ეყრდნობა, როგორც საერთაშორისო აქტებს, ასევე საერთაშორისო სამართალში არსებულ ქართულ და საერთაშორისო დონეზე არსებულ ლიტერატურას.

მერაბ ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2015. ავტორი წიგნში განიხილავს საერთაშორისო სისხლის სამართლის განვითარებას სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი სასამართლოს შექმნამდე. ასევე განიხილავს საერთაშორისო მატერიალური სისხლის სამართლის ზოგად და კერძო ნაწილს, ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის საკითხს და სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში საქმის წარმოების პროცესუალურ წესებს. ავტორის მიერ გაანალიზებულია ასევე საერთაშორისო სისხლის სამართლის იმპლემენტაციის საკითხი ნაციონალურ სისხლის სამართალში.

პიტერ მალენჩუკი, აკეჰარსტის თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი, მეშვიდე შესწორებული გამოცემა, თბილისი, 2005. წიგნში გადმოცემულია პირველ და მეორე მსოფლიო ომების შემდეგ საერთაშორისო სამართალში განვითარებული მოვლენები. განხილულია ადამიანის ძირითადი უფლებები, მისი დაცვის სამართლებრივი მექანიზმები, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდება, ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, 1966 წლის პაქტები, ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო მექანიზმები. წიგნში განხილულია სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის სახეები და სახელმწიფოთა შორის დავის გადაწყვეტის სამართლებრივი საშუალებები. ასევე, განხილულია შეიარაღებული კონფლიქტების საფუძველზე შექმნილი სამხედრო ტრიბუნალები.

მარიამ ჯიქია, მონოგრაფია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011. მონოგრაფიაში განხილულია საერთაშორისო სამართლის ისტორიული განვითარების სხვადასხვა ეტაპები, რომლებიც გავლენას ახდენს ინდივიდის სტატუსზე საერთაშორისო სამართალში. გაანალიზებულია საბჭოთა და უცხოელ მეცნიერთა მოსაზრებები, საერთაშორისო სამართლის განვითარების ეტაპები და ტენდენციები, საერთაშორისო ხელშეკრულებები, საერთაშორისო ტრიბუნალების მიერ განხილული საქმეები.

ლევან ალექსიძე, თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი, თბილისი, 2015. წიგნში განხილულია საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპები, სუბიექტები, პასუხისმგებლობის ცნება, საერთაშორისო-მართლსაწინააღმდეგო აქტების სახეები, საერთაშორისო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის სახეები და ფორმები. მოთხრობილია საერთაშორისო დავების მშვიდობიანი გადაწყვეტის საშუალებებზე, ასევე შეიარაღებული კონფლიქტების თავიდან აცილების, მათი წარმოების საშუალებისა და წესების საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულირებაზე.

ლ.ლიპარტელიანი, მ. მოთიაშვილი, ინდივიდის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა იუგოსლავიის ტრიბუნალის მიხედვით (სტუდენტების სამეცნიერო ნაშრომთა კრებული), თბილისი, 2017. ნაშრომში განხილულია იუგოსლავიის ტრიბუნალის შექმნის საფუძვლები, მისი იურიდიქცია და ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის საკითხი იუგოსლავიის ტრიბუნალის მიხედვით.

The charter and judgment of the Nurnberg Tribunal-History and Analysis, New York, 1949. ნაშრომში განხილულია ნიურბერგის ტრიბუნალის სამართლებრივი საფუძვლები და ნიურბერგის ტრიბუნალის მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების მიხედვით

განხილულია ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის მნიშვნელოვანი საკითხები.

ნაშრომში გამოყენებულია ასევე ინტერნეტრესურსებით მოძიებული ინფორმაცია და ნიურბერგის, ტოკიოს, იუგოსლავიის და რუანდის საერთაშორისო ტრიბუნალების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები. ასევე გამოყენებულია საერთაშორისო სისხლის სასამართლოს გადაწყვეტილება.

რაც შეეხება საერთაშორისო აქტებს, თითოეული გამოყენებული საერთაშორისო კონვენცია მითითებულია ძირითადი ტექსტის სქოლიოსა და ნაშრომის ბოლოს ბიბლიოგრაფიაში.

გარდა ზემოთ აღნიშნული ლიტერატურისა, ნაშრომზე მუშაობისას გავეცანით სხვა მნიშვნელოვან ნაშრომებს, რომლებიც ასახულია ბიბლიოგრაფიაში.

I თავი. ინდივიდის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა ნიურბერგისა და ტოკიოს ტრიბუნალების მიხედვით

1.1. ნიურბერგისა და ტოკიოს ტრიბუნალების შექმნის საფუძვლები

საერთაშორისო სისხლის სამართალი აწესებს საერთაშორისო დანაშაულის ჩამდენი ფიზიკური პირის ინდივიდუალურ სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას. ეს პრინციპი ჯერ კიდევ ნიურბერგის სასამართლო პროცესზე იქნა აღიარებული.⁵

ნიურბერგის პროცესებამდე საერთაშორისო სისხლის სამართალი არ ითვალისწინებდა ფიზიკური პირის ინდივიდუალურ სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას, თუმცა ჯერ კიდევ პირველი მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ იყო ერთგვარი მცდელობა, მომხდარიყო პირველი მსოფლიო ომის დამნაშავეების ინდივიდუალური გასამართლება.

პირველი საგამოძიებო კომისია ანტანტის ქვეყნების მიერ ჩამოყალიბდა პარიზის სამშვიდობო კონფერენციაზე პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ. 1919 წლის ვერსალის შეთანხმების 227-ე მუხლის თანახმად, უნდა შექმნილიყო *ad hoc* ტრიბუნალი კაიზერ ვილჰელმ II-ის გასასამართლებლად. შეთანხმების 228-229-ე მუხლების თანახმად, გერმანელი სამხედრო პირები, რომელთაც ბრალი ედებოდათ ომის სამართლის ნორმათა ხელყოფაში, უნდა წარმდგარიყვნენ საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის ან ანტანტის რომელიმე ქვეყნის სამხედრო სასამართლოს წინაშე.⁶ თუმცა, ვერსალის შეთანხმებას შედეგად არ მოჰყოლია

⁵ მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2015, 199

⁶ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 89

საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის შექმნა. კაიზერ ვილჰელმ II ნიდერლანდების სამეფოს სთხოვა თავშესაფარი, რომელმაც უარი განაცხადა მის ექსტრადირებაზე.

მეორე მსოფლიო ომი, რომლის შედეგებმაც განაპირობა ნიურბერგისა და ტოკიოს ტრიბუნალების შექმნა, კაცობრიობის ისტორიაში ყველაზე მასშტაბური და სისხლისმღვრელი კონფლიქტის სახელით შევიდა. ამ ომმა იმსხვერპლა 60 მილიონამდე ადამიანის სიცოცხლე, მათ შორის 20 მილიონამდე მშვიდობიანი მოქალაქის სიცოცხლე. ომის მიმდინარეობის მანძილზე უამრავი სამხედრო დანაშაული იქნა ჩადენილი. მთავარ დამნაშავეებს წარმოადგენდნენ გერმანელი ნაციონალისტური რეჟიმის წარმომადგენლები. ომის მასშტაბები და მისი შედეგები აიძულებდა წამყვან სახელმწიფოებს ეფიქრათ ომის დამნაშავეების დასჯაზე.

1943 წლის 30 ოქტომბრის მოსკოვის დეკლარაციით პირველად გაცხადდა მოკავშირე სახელმწიფოების (გაერთიანებული სამეფოს, ამერიკის შეერთებული შტატების და საბჭოთა კავშირის) ერთიანი ნება მეორე მსოფლიო ომში დამნაშავე პირების მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელების თაობაზე.

მოგვიანებით, 1945 წლის 8 აგვისტოს ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა, საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირმა, დიდმა ბრიტანეთმა და საფრანგეთმა ლონდონში მიაღწიეს შეთანხმებას საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის შექმნის შესახებ. ლონდონის შეთანხმების თანახმად, ოთხი მთავარი სახელმწიფო შეთანხმდა მიეღო აუცილებელი ზომები, რათა შესაძლებელი გაეხადა ომის დანაშაულების გამოძიება და დამნაშავეების ტრიბუნალის წინაშე წარდგენა.⁷ ლონდონის

⁷ London Agreement of August 8th, (1945), article 3

შეთანხმების საფუძველზე შეიქმნა საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის წესდება, რომელიც ლონდონის შეთანხმების განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს.

1945 წლის ლონდონის შეთანხმების საფუძველზე შექმნილი საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის წესდება იყო სამართლებრივი აქტი, რომლის საფუძველზეც პირველად მსოფლიო ისტორიაში რეალურად გასამართლდნენ საერთაშორისო დამნაშავეები. სწორედ ამიტომ ლონდონის 1945 წლის 8 აგვისტოს შეთანხმება ითვლება „საერთაშორისო სისხლის სამართლის დაბადების მოწმობად“.⁸

წესდების მიხედვით, ტრიბუნალის შემადგენლობაში შედიოდნენ სსრ კავშირის, ამერიკის შეერთებული შტატების, დიდი ბრიტანეთისა და საფრანგეთის მთავრობათა მიერ დანიშნული ოთხი მოსამართლე და მათი მოადგილეები, ხოლო გამოძიება და სისხლის სამართლებრივი დევნა დაევა მთავარ პროკურორთა კომიტეტს, რომლის ყველა წევრი დანიშნული იყო ხელმომწერი სახელმწიფოს მიერ.⁹

მეორე ტრიბუნალი, რომელიც ნიურბერგის ტრიბუნალის შემდეგ ჩამოყალიბდა და იაპონიის დედაქალაქში მიმდინარეობდა 1946 წლის 3 მაისიდან 1948 წლის 12 სექტემბრამდე, არის ტოკიოს (იგივე შორეული აღმოსავლეთის) საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალი.

„ტოკიოს საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალი, ნიურბერგის ტრიბუნალის მსგავსად ჩამოყალიბდა მეორე მსოფლიო ომში გამარჯვებულ სახელმწიფოთა, კერძოდ სსრ კავშირის, დიდი ბრიტანეთის, საფრანგეთის ჩინეთის, ავსტრალიის, კანადის,

⁸ მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძველები, თბილისი, 2015, 22

⁹ Charter of the international Military Tribunal Nurnberg, 1945, article 2, 14

ნიდერლანდების, ახალი ზელანდიის, ფილიპინების და ინდოეთის შეთანხმების საფუძველზე და მოქმედებდა სისხლის სამართლის პროცესის დემოკრატიული პრინციპების შესაბამისად.“¹⁰

„მეორე მსოფლიო ომში გამარჯვებული მთავარი მოკავშირეების მიერ ტოკიოს სამხედრო ტრიბუნალის შექმნის მიზეზი იყო იაპონიის მიერ 1945 წლამდე გატარებული ომის პოლიტიკა. იგი არ შექმნილა საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლებრივ საფუძველზე. პოტსდამის შეთანხმებაზე დაყრდნობით, იაპონიამ კაპიტულაციის დოკუმენტით გამოაცხადა მზადყოფნა, რომ თავის სუვერენულ ტერიტორიაზე აღიარებდა სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულებას.“¹¹

განსხვავებით ნიურბერგის ტრიბუნალისგან, რომელიც საერთაშორისო შეთანხმების საფუძველზე დაფუძნდა, ტოკიოს საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალი დაფუძნდა ომში გამარჯვებული მოკავშირეების შეიარაღებული ძალების უმაღლესი მთავარსარდლის MacArthur-ის მიერ ერთპიროვნულად გამოცემული აქტით. გენერალმა MacArthur -მა 1946 წლის 19 იანვარს გამოსცა ტოკიოს ტრიბუნალის წესდება.

„სასამართლო პროცესები ტოკიოში წარიმართა გერმანიაში მიმდინარე პროცედურების მსგავსად. საწყის ეტაპზე სასამართლო განხილვისათვის შეირჩა 28 ომის დამნაშავე. ტრიბუნალის წევრები იყვნენ მხოლოდ მოკავშირე სახელმწიფოდან. ავსტრალიამ, ჩინეთმა, კანადამ, საფრანგეთმა, ინდოეთმა, ნიდერლანდებმა, ახალმა ზელანდიამ, ფილიპინებმა, დიდმა ბრიტანეთმა, ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა და სსრ კავშირმა გადაწყვიტეს

¹⁰ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 102

¹¹ მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2015, 32

მოუხედავად ნიურბერგისა და ტოკიოს ტრიბუნალების დაფუძნების სამართლებრივ საფუძვლებს შორის განსხვავებისა, ორივე ტრიბუნალი შეიქმნა ომში გამარჯვებული სახელმწიფოების მიერ ომის დამნაშავეთა დასჯის მიზნით. ორივე ტრიბუნალმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა საერთაშორისო სამართალში პირის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის განვითარების და თავად საერთაშორისო სისხლის სამართლის განვითარების თვალსაზრისით.

1.2. ნიურბერგისა და ტოკიოს ტრიბუნალების იურისდიქცია

როგორც ზემოთ აღინიშნა ნიურბერგის და ტოკიოს საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალები შეიქმნა კონკრეტულ კონფლიქტთან დაკავშირებით და შესაბამისად, არ გაჩნდათ უნივერსალური იურისდიქცია. ორივე ტრიბუნალი განიხილავდა მხოლოდ კონკრეტული ვითარებასთან დაკავშირებულ დანაშაულებს.

ნიურბერგის საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალი შეიქმნა ლონდონის შეთანხმების საფუძველზე 1945 წლის 8 აგვისტოს მიღებული წესდების საფუძველზე და განთავსდა გერმანიის ქალაქ ნიურნბერგში. “ტრიბუნალს ჰქონდა ევროპის სახელმწიფოების ომის მთავარი დამნაშავეების გასამართლების უფლება. მისი იურისდიქცია ვრცელდებოდა ყველა იმ პირზე, რომელმაც მე-6 მუხლის მე-2 აბზაციით გათვალისწინებული დანაშაული ჩადინა ინდივიდუალურად, ან როგორც ორგანიზაციის ან ჯგუფის

¹² Americans on the defense team in the Tokyo war crimes trials 1946-1948: understanding the mentality behind defending the “enemy” (<https://ecommons.cornell.edu/bitstream/handle/1813/49730/Americans.pdf?sequence=3>)

ნიურბერგის ტრიბუნალის წესდების მე-6 მუხლის საფუძველზე, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა განისაზღვრა ისეთი დანაშაულებისათვის, როგორიცაა:

- მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული;
- ომის დანაშაული;
- ადამიანობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული¹⁴.

ტრიბუნალის წესდების მე-6 მუხლის ბოლო ნაწილის თანახმად, სასამართლოს იურისდიქცია მოიცავდა ყველა ხელმძღვანელის, ორგანიზატორის, წამკეზებლისა და სხვა თანამონაწილეების დასჯადობას, რომლებმაც დასახელებული დანაშაულის ჩადენის მიზნით, მონაწილეობა მიიღეს საერთო გეგმის შექმნაში, განხორციელებაში ან დანაშაულებრივ შეთქმულებაში.¹⁵

რაც შეეხება, ტოკიოს საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალს, მისი წესდების მე-2 თავით განისაზღვრა ტრიბუნალის იურისდიქცია. ტრიბუნალის იურისდიქცია ვრცელდებოდა იმ პირებზე, რომლებმაც ინდივიდუალურად ან როგორც ორგანიზაციის წევრმა ჩაიდინა მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული.

ტოკიოს წესდების მიხედვით პირის ინდივიდუალური სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაწესებულია და ტრიბუნალის იურისდიქცია ვრცელდება შემდეგი სახის დანაშაულებზე:

- მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული;
- სტანდარტული ომის დანაშაულები, კერძოდ, ომის კანონების ან ადათების დარღვევა;

¹³ მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2015, 26

¹⁴ charter of the international military tribunal Nurberg, (1945) article 6.2

¹⁵ იქვე: article 6

- ადამიანობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული¹⁶.

აღსანიშნავია, რომ ტოკიოს ტრიბუნალის მიერ შემუშავებული წესების შესაბამისად, მის განსჯადობას დაექვემდებარა იაპონიის პოლიტიკური და სამხედრო ელიტის მიერ 1928 წლის 1 იანვრიდან 1945 წლის 2 სექტემბრის ჩათვლით მშვიდობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაული, ომის დანაშაული და ადამიანობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული.¹⁷

ნიურბერგის ტრიბუნალის მსგავსად, ტოკიოს საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის იურისდიქცია ვრცელდებოდა ზემოთ აღნიშნული დანაშაულის ჩამდენ იმ ხელმძღვანელებზე, ორგანიზატორებზე, წამქეზებლებსა და სხვა თანამონაწილეებზე, რომლებმაც დასახელებული დანაშაულის ჩადენის მიზნით, მონაწილეობა მიიღეს საერთო გეგმის შექმნაში, განხორციელებაში ან დანაშაულებრივ შეთქმულებაში.

ტოკიოს ტრიბუნალის იურისდიქცია განსხვავებით ნიურბერგის ტრიბუნალისგან არ ვრცელდება ჯგუფების და ორგანიზაციების მიერ ჩადენილ დანაშაულებზე.

ამდენად, როგორც ვხედავთ დანაშაულებრივი ქმედებები, რომელზედაც ზემოთ მითითებული ტრიბუნლების იურისდიქცია ვრცელდება უმეტეს შემთხვევაში ერთნაირია. ორივე ტრიბუნალის წესდება აწესებდა იმ ხელმძღვანელების, ორგანიზატორების, წამქეზებლების და სხვა თანამონაწილე პირების სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას, რომლებმაც ჩაიდინეს მშვი-

¹⁶ International military tribunal for the Far East charter, 1945 article 5

¹⁷ "International military tribunal for the far east Judgment of 4 November 1948" (<http://werle.rewi.hu-berlin.de/tokio.pdf>), 28

დოზის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული, ომის დანაშაული და ადამიანობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული, ამ დანაშაულების ჩადენის მიზნით მონაწილეობა მიიღეს საერთო გეგმის შემუშავებაში, განხორციელებაში და დანაშაულებრივ შეთქმულებაში.

განსხვავებული იყო ის გარემოებები და პირთა წრე, რომელზედაც თითოეული ტრიბუნალის იურისდიქცია ვრცელდებოდა. კერძოდ, ნიურბერგის ტრიბუნალს ჰქონდა ევროპის სახელმწიფოების ომის მთავარი დამნაშავეების გასამართლების უფლება, ხოლო ტოკიოს საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის იურისდიქცია მოიცავდა 1928 წლის 1 იანვრიდან 1945 წლის 2 სექტემბრის ჩათვლით პერიოდს.

1.3. ნიურბერგისა და ტოკიოს ტრიბუნალების სამართლებრივი შედეგები

1945 წლის 30 სექტემბერს და 1 ოქტომბერს ნიურბერგის საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალმა გამოიტანა განაჩენი.

ნიურბერგის ტრიბუნალის წინაშე წარსდგა ფაშისტთა 24 ლიდერი, რომელთაგან ერთმა ბრალდებულმა თავი მოიკლა, ერთი კი სასამართლომ ქმედუწაროდ ცნო. 1946 წლის 1 ოქტომბერს, ტრიბუნალის მიერ გამოტანილი განაჩენის თანახმად, 3 ბრალდებული უდანაშაულოდ ცნეს, 12 შეუფარდეს სიკვდილით დასჯა, 3 სამუდამო პატიმრობა, 22 თავისუფლების აღკვეთა 20 წლით, 1 თავისუფლების აღკვეთა 15 წლით, 1 თავისუფლების აღკვეთა 10 წლით.¹⁸ დამნაშავედ გამოცხადდნენ ოთხი ნა-

¹⁸ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 91

ციონალური პარტიის, the SS, the SD და გესტაპოს ლიდერები.¹⁹

როგორც ზემოთ აღინიშნა, მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ერთ-ერთ დასჯად შემადგენლობას წარმოადგენდა აგრესიული ომის დაგეგმვა, მომზადება, გაჩაღება და წარმოება. ნიურბერგის პროცესამდე და პროცესის მიმდინარეობის დროსაც პრობლემურ საკითხს წარმოადგენდა „აგრესიული ომის“ საერთაშორისო დანაშაულად მიჩნევის საკითხი, რადგან აგრესიული ომი, როგორც დანაშაული არც ერთ საერთაშორისო ხელშეკრულებაში არ იყო კონკრეტულად განსაზღვრული.

ამ პოზიციას ბრალდება ნიურბერგის პროცესზე არ დაეთანხმა და, უპირველეს ყოვლისა, დაეყრდნო 1929 წლის ე.წ. ბრიან-კელოგის პაქტის არსებობის ფაქტს.²⁰

ბრიან-კელოგის პაქტის პირველი მუხლის თანახმად, ხელმომწერი მხარეები უარს ამბობდნენ ომის საერთაშორისო სადაო საკითხების გადაწყვეტის საშუალებად გამოყენებაზე, მაგრამ პაქტი არ შეიცავდა დანაშაულის შემადგენლობას.

დაცვის მხარე უარყოფდა ამ ფაქტის გამოყენების შესაძლებლობას იმ არგუმენტით, რომ იგი ადრე არასოდეს არ ყოფილა გამოყენებული და სახელმწიფოთა შესაბამისი პრაქტიკის არარსებობის გამო, არ შეიძლებოდა საერთაშორისო ჩვეულებით სამართლად მიჩნეულიყო. ნიურბერგის ტრიბუნალმა არ გაიზიარა ეს არგუმენტაცია და დაადასტურა, რომ აგრესიული ომი საერთაშორისო სამართალით აღიარებული დანაშაულია. მიუხედავად ამისა, პრობლემად დარჩა აგრესიული ომის დეფინიციის საკითხი. თვით ბრიან კელოგის

¹⁹ The charter and judgment of Nurnberg Tribunal-history and analysis memorandum submitted by the secretary-general, page 7(<http://www.un.org/law/ilc/index/htm>)

²⁰ მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2015, 27

პაქტიც არ შეიცავდა ასეთ დეფინიციას, რის გამოც წარმოიშვა გარკვეული სამართლებრივი პრობლემები.²¹

ნიურბერგის წესდების მე-6 მუხლის მე-2 (b) აბზაცის მიხედვით დასჯადია ომის კანონებისა და ჩვეულებების დარღვევა. ასეთი დარღვევები შეიძლება გამოიხატოს მკვლელობაში, სასტიკ მოპყრობაში ან ოკუპირებული ტერიტორიიდან ან მის ფარგლებს შიგნით დეპორტაციაში, თუ იგი ჩადენილია მონური შრომის, ან სხვა ნებისმიერი მიზნით სამოქალაქო მოსახლეობის მიმართ, ომის ტყვეების ან ღია ზღვაზე მყოფი პირების მკვლელობაში ან სასტიკ მოპყრობაში, მძევლების მოკვლაში, საჯარო ან კერძო საკუთრების მაროდიორობაში, ქალაქების, ბაზრების ან სოფლების თვითნებურ განადგურებაში, ან ნებისმიერ სხვაგვარ გაჩანაგებაში, რომელიც არ არის გამართლებული სამხედრო აუცილებლობით.

ომის დანაშაულთან მიმართებაში პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს ომის დანაშაულების არასრული ჩამონათვალი. მიუხედავად იმისა, რომ წესდების მე-6 მუხლის “ხ” პუნქტი, შეიცავს ომის დანაშაულების კონკრეტულ ჩამონათვალს, ის ასევე შეიცავს მითითებას იმაზე, რომ ქმედებების ჩამონათვალი არ არის ამოწმურავი. წესდების ამ ნორმით დაცულ სიკეთეს ერთ მხრივ წარმოადგენს ინდივიდუალურ სამართლებრივი სიკეთე - ადამიანის სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, თავისუფლება, კერძო საკუთრება, ხოლო მეორე მხრივ კი საყოველთაო სამართლებრივი სიკეთე საზოგადოებრივი უშიშროება და წესრიგი, საზოგადოებრივი საკუთრება. წესდება ომის დანაშაულად აცხადებს, როგორც სამოქალაქო მოსახლეობის მიმართ ჩადენილ მკვლელობას, სასტიკ მოპყრობას და დეპორტაციას, ასევე ცალკე გამოყოფს ომის ტყვეების და ღია ზღვაზე მყოფი პირების მკვლელობას და სასტიკ მოპყრობას, ასევე მძევლების მკვლელობას.

²¹ იქვე: 28

მე-6 მუხლის “ზ” პუნქტის მიხედვით ასევე ომის დანაშაულს წარმოადგენს საჯარო და კერძო საკუთრების მაროდორობა, ქალაქების, ბაზრების ან სოფლების განადგურება ან ნებისმიერი სხვა ქმედება, რომელიც სამხედრო მოქმედებით არ იქნება გამართლებული.

ქმედების შემადგენლობის ასეთი ვიწრო ინტერპრეტაცია გამომდინარეობდა იქიდან, რომ ამ ქმედებებისათვის შესაძლებელი იყო სიკვდილით დასჯის გამოყენება. სასამართლოს განაჩენში იგი მაინც ფართოდ იქნა გამოყენებული და თითქმის ყველა ბრალდებული გასამართლდა ომის დანაშაულების ჩადენისათვის.²²

მიუხედავად ქმედების ასეთი ვიწრო ინტერპრეტაციისა, ტრიბუნალის მსჯელობის საგანი გახდა საკითხი ამ ქმედებების შეთქმულებით ჩადენის თაობაზე. თუმცა. ამ შემთხვევაში, ტრიბუნალი დაეყრდნო წესდების მე-6 მუხლის “ზ” პუნქტში მითითებული ქმედებების ჩამონათვალს და უარყო ომის დანაშაულების შეთქმულებით ჩადენის ბრალდება.

ტრიბუნალმა უარყო საბრალდებო დასკვნით წარდგენილი ბრალდება ომის დანაშაულის შეთქმულებით ჩადენის შესახებ, იმ საფუძველით რომ წესდება არ განსაზღვრავს ომის დანაშაულზე შეთქმულებას როგორც ცალკე დანაშაულს.²³

ტრიბუნალმა განაცხადა: „მე-6 მუხლით (b) პუნქტით გათვალისწინებული ომის დანაშაულებები მიიჩნევა დასჯად ქმედებებად საერთაშორისო სამართლის მიზნებისთვის. იგი დაცულია 1907 წლის ჰააგის კონვენციის 46, 50, 52 მუხლებით და 1929 წლის ჟენევის

²² მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძველები, თბილისი, 2015, 30

²³ The charter and judgment of Nurnberg Tribunal-history and analysis memorandum submitted by the secretary-general, page 61(<http://www.un.org/law/ilc/index/htm>)

კონვენციის 2, 3, 4, 46 და 51 მუხლებით. აღნიშნული მუხლების დარღვევა მიიჩნეოდა იმ დანაშაულების ჩადენად, რომლისთვისაც შესაძლოა ცალკეული ინდივიდების დასჯაც საერთაშორისო სამართლის მიზნებისთვის. სასამართლომ აღიარა წესდების დებულებების საერთაშორისო სამართლის არსებული პრინციპი, რომ ომის კანონების და ჩვეულებების დარღვევა არის არა მხოლოდ უკანონო ქმედება, არამედ საერთაშორისო დანაშაული²⁴.

რაც შეეხება ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულს, „ნიურბერგის წესდების“ მე-6 მუხლის „c“ პუნქტის თანახმად, დასჯადია, შემდეგი დანაშაულები: მკვლელობა, განადგურება, დამონება, დეპორტაცია და სხვა არაადამიანური მოქმედებები ჩადენილი ნებისმიერი სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ, ომამდე ან ომის დროს, პოლიტიკური დევნა, რასობრივი ან რელიგიურ ნიადაგზე დევნა, ჩადენილი ან დაკავშირებული ერთ-ერთ იმ დანაშაულთან, რომელიც შედის სასამართლოს იურისდიქციაში, დამოუკიდებლად იმისა ეს ქმედება მიმართულია თუ არა იმ ქვეყნის სამართლის წინააღმდეგ, სადაც იგი იქნა ჩადენილი.

ომის დანაშაულის მსგავსად, მოცემულ შემთხვევაშიც წესდება არ შეიცავს ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის სრულ ჩამონათვალს. განსხვავებით ომის დანაშაულისაგან, ამ შემთხვევაში ნორმით დაცულ სიკეთეს მხოლოდ ინდივიდუალურ სამართლებრივი სიკეთე -ადამიანის სიცოცხლე, ჯანმრთელობა და თავისუფლება წარმოადგენს და დანაშაულებრივი ქმედების (მკვლელობის, განადგურების, დამონების, დეპორტაციის) ობიექტიც მხოლოდ სამოქალაქო მოსახლეობაა. თუმცა, ამ შემთხვევაში, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულად ითვლება არა მხოლოდ ომის დროს ჩადენილი ამგვარი ქმედება, არამედ ომამდე ჩადენილი ქმედებებიც.

²⁴ იქვე

წესდების მიხედვით ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულად ითვლება პოლიტიკური დევნა, რასობრივი ან რელიგიურ ნიადაგზე დევნა, რომელიც ჩადენილი ან დაკავშირებულია ერთ-ერთ იმ დანაშაულთან, რომელიც შედის სასამართლოს იურისდიქციაში, დამოუკიდებლად იმისა ეს ქმედება მიმართულია თუ არა იმ ქვეყნის სამართლის წინააღმდეგ, სადაც იგი იქნა ჩადენილი.

ნიურბერგის პროცესზე ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენდა ომამდე ჩადენილი ქმედებების დანაშაულად გამოცხადება. ეს საკითხი მნიშვნელოვანი იყო იმდენად, რამდენადაც პოლიტიკური ოპონენტების უმრავლესობა განსაკუთრებული სისასტიკით ომამდე იქნენ მოკლული საკონცენტრაციო ბანაკებში. ტერორისტული პოლიტიკა განხორციელდა ფართო მასშტაბით და უმეტეს შემთხვევაში იყო ორგანიზებული და სისტემური. მეორე მსოფლიო ომამდე გერმანიაში ადგილი ჰქონდა მთავრობისადმი მტრულად განწყობილი მოქალაქეების დევნის, რეპრესიის და მკვლელობების პოლიტიკას. ებრაელების დევნაც, სწორედ ამ პერიოდიდან იღებს სათავეს.

ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულები, რომელიც ომის დაწყებამდე განხორციელდა ან ნებისმიერი დანაშაული, რომელიც აღნიშნულ რეჟიმთან იყო დაკავშირებული ტრიბუნალის იურისდიქციაში უნდა მოქცეულიყო. ტრიბუნალის აზრით, ამზოხება და სასტიკი დანაშაულების ფაქტები საკმარისად არ იყო დადასტურებული. ამიტომაც, ტრიბუნალს არ შეეძლო გაეკეთებინა უპირობო განცხადება, რომ 1939 წლამდე ჩადენილი ქმედებები წესდების მიზნებისათვის, მიჩნეული ყოფილიყო ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულად. მაგრამ, 1939 წლის დასაწყისიდან, ომის დანაშაულებს ადგილი ჰქონდა ფართო მასშტაბით, რომელიც ასევე მიჩნეული იქნა როგორც ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული. იმდენად

რამდენადაც, საბრალდებო დასკვნაში მითითებული ქმედებები, რომლებიც ჩადენილი იქნა ომის დაწყების შემდგომ, არ იყო ომის დანაშაული და დაკავშირებულია აგრესიულ ომთან, წარმოადგენდა ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულს.²⁵

„ნიურბერგის წესდების“ მიხედვით დადგენილი იქნა ლიდერების, ორგანიზატორების, წამქეზებლების და სხვა თანამონაწილეების პასუხისმგებლობა, რომლებმაც დასახელებული დანაშაულის ჩადენის მიზნით მონაწილეობა მიიღეს საერთო გეგმის შექმნაში, განხორციელებაში ან დანაშაულებრივ შეთქმულებაში. ტრიბუნალის აზრით აღნიშნულის მიზანია საერთო გეგმის მონაწილე პირთა პასუხისმგებლობის დაწესება.

ტრიბუნალმა მტკიცებულებებზე დაყრდნობით ერთ მხრივ დადგენილად მიიჩნია, რომ არსებობდა საერთო გეგმა და შეთქმულება, რომ გარკვეულ ბრალდებულებს მოემზადებინათ და ეწარმოებინათ აგრესიული ომი. მეორე მხრივ მან უარყო განეხილა ომის დანაშაულისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების შეთქმულების ბრალდება იმ პირობით, რომ წესდება არ განსაზღვრავდა ნებისმიერ შეთქმულებას, როგორც ცალკე დანაშაულს, გარდა იმისა, რომ მოამზადოს და აწარმოოს აგრესიული ომი.²⁶

ერთი შეხედვით ჩანს, რომ წესდების მე-6 მუხლის დასკვნით დებულება გამოყენებული უნდა იყოს საერთო გეგმაში და აგრესიული ომის მომზადებასა და წარმოებაში მონაწილეების

²⁵The charter and judgment of the Nurnberg Tribunal-History and Analysis, New York, 1949 year, page 66 (http://www.cininas.lt/wp-content/uploads/2015/06/1949_UN_ILC_N_statuto_koment.pdf)

²⁶ The charter and judgment of the Nurnberg Tribunal-History and Analysis, New York, 1949 year, page 73 (http://www.cininas.lt/wp-content/uploads/2015/06/1949_UN_ILC_N_statuto_koment.pdf)

მიმართ. ბრალდებულები დამნაშევდ ცნეს ასეთ შეთქმულებაში, რადგან პასუხისმგებლები იყვნენ საერთო გეგმის გამხორციელების მიზნით ნებისმიერი პირის მიერ განხორციელებული ყველა ქმედებისათვის. ამიტომ, ისინი პასუხისმგებელნი იყვნენ აგრეთვე ამ პირების მიერ ჩადენილი ომის და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულისათვის. თუმცა ბრალდებული Hess-ი, დამნაშევდ იქნა ცნობილი აგრესიული ომის მომზადების და წარმოების მიზნით შეთქმულებაში, მაგრამ არა ომის დანაშაულის ან კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულისათვის.

წესდების მე-7 მუხლის თანახმად, ბრალდებულის სამსახურებრივი მდგომარეობა, თუ იგი სახელმწიფოს მეთაური ან მთავრობის მაღალი თანამდებობის პირია, არ იწვევდა მისი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას ან სასჯელის შემსუბუქებას.²⁷

ნიურბერგის ტრიბუნალმა მის მიერ გამოტანილ განაჩენებში მნიშვნელოვანი განმარტებები გააკეთა სახელმწიფოს მეთაურისა და მთავრობის მაღალი თანამდებობის პირების სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხებთან დაკავშირებით. საქმეში "United states v Wilhelm von Leeb", რომელშიც ცამეტი მაღალი რანგის გერმანელი ოფიცერი იქნა ბრალდებული, ტრიბუნალმა „დაამკვიდრა ურფო შემზღუდველი სტანდარტი მეთაურის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობასა და დანაშაულის ჩადენის შესახებ „ცოდნის საკითხის“ მტკიცებასთან დაკავშირებით. კონტროლის ვალდებულება მცირდება, მეთაურის უფლებამოსილების შემცირებასთან ერთად. პასუხისმგებლობა ეკისრება, როგორც ხელმძღვანელ გენერალს, აგრეთვე ოფიცერს. ეს უკანასკნელი თავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან, როცა იგი იმპლემენტაციას უკეთებს ზემდგომის ბრძანებას ისე, რომ არ იცის

²⁷ charter of the international military tribunal Nuremberg, (1945), article 7

იმისათვის, რომ მეთაურს დაეკისროს პასუხისმგებლობა ბრძანების იმპლემენტაციისათვის, მან უნდა გაავრცელოს ეს ბრძანება ხელმძღვანელობის ჯაჭვში და ბრძანება უნდა ატარებდეს დანაშაულებრივ ხასიათს. შეიძლება ბრძანება პირდაპირ არ მიუთითებდეს დანაშაულის ჩადენას, მაგრამ მეთაურმა იცოდა, რომ დანაშაულებრივი სახიათისა იყო (რაც თვით ბრძანებიდან უნდა ჩანდეს). ხოლო თუ ეს ასე არ არის მაშინ, ზემდგომს საერთაშორისო სამართლის მიხედვით პასუხისმგებლობა არ შეეფარდება დანაშაულში მონაწილეობისათვის, ნებისმიერი სახით მონაწილეობა ამ ბრძანების იმპლემენტაციაში, რაც იწვევს ბრძანების შესრულებას ქვეშევრდომთა მიერ, ითვლება დანაშაულებრივ ქმედებად.²⁹

მნიშვნელოვან მითითებას შეიცავს წესდების მე-8 მუხლი იმ თვალსაზრისით, რომ პასუხისმგებლობის გამომრიცხავ გარემოებას არ წარმოადგენს ის ფაქტი, თუ პირი მოქმედებს უფროსის ბრძანების საფუძველზე. აღნიშნული გარემოება შეიძლება გათვალისწინებული ყოფილიყო როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოება.³⁰

Wilhelm von Leeb საქმეში, რომელიც იყო არმიის მოწინავე გენერალი და ბრალდებული იქნა ქმედებებისათვის, რომელიც ჩადენილი იქნა ჩრდილოეთის საჯარისო ნაწილების მეთაურობის დროს, ტრიბუნალმა განაცხადა: შეიძლება ვისაუბროთ გენერალ Wilhelm von Leeb -ის სასჯელის შემსუბუქებასთან დაკავშირებით. ის იყო ჯარისკაცი, პასუხისმგებელი პირი მის ქვეშევრდომებსა და მოსახლეობაზე, რომელიც წარმოდგენილი იყო ფართო

²⁸ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 93

²⁹ იქვე: 93-94

³⁰ charter of the international military tribunal Nuerberg, (1945), article 8

ტერიტორიაზე. ექვს არ იწვევს ის ფაქტი, რომ სამხილებში არ არსებობს წარმოდგენილი დანაშაულებრივი ბრძანება, რომელიც ატარებს მის ხელმოწერას ან შტამს ბრალდებულის თანხმობასთან დაკავშირებით.³¹

აღსანიშნავია, რომ ნიურბერგის პროცესზე პირველად იქნა გამოყენებული პრინციპი, რომ პასუხისმგებლობისაგან არ თავისუფლდება პირი, რომელიც ასრულებდა დანაშაულებრივ ბრძანებას. აღნიშნულმა პრინციპმა ასახვა ჰპოვა სამხედრო ტრიბუნალების წესდებებში და ამ ტრიბუნალების მიერ გამოტანილ განაჩენებში.³²

წესდება პირის ინდივიდუალურ პასუხისმგებლობასთან ერთად, ითვალისწინებდა ორგანიზაციებისა და ჯგუფების დანაშაულებრივ ორგანიზაციად და ჯგუფად გამოცხადებას და მათთვის სამართლებრივი შედეგების დაკისრებას.³³

ნიურბერგის ტრიბუნალის წესდებით არ იყო გათვალისწინებული სამხედრო მეთაურის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა მისადმი დაქვემდებარებული პირის მიერ ჩადენილი უკანონო ქმედებისათვის. წესდება ეხებოდა მხოლოდ ნაცისტ ხელისუფალთა პირდაპირ პასუხისმგებლობას. შესაბამისად, ნიურბერგის ტრიბუნალის მიერ არ მომხდარა ხელმძღვანელთა გასამართლება მათდამი დაქვემდებარებული პირების მიერ ჩადენილი ქმედებისათვის.

იგივე Wilhelm von Leeb-ის საქმეში ტრიბუნალმა ბრალდებულს არ შეუფარდა „სამხედრო ტყვეთა წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის“ ბრალდება, რადგან სამხილებმა არ აჩვენა ფაქტი, რომ მან

³¹ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 96

³² იქვე: 101-102

³³ charter of the international military tribunal Nuerberg, (1945), articles 9,10,11

იგოდა ან უნდა სცოდნოდა ამ დანაშაულთა შესახებ, რაც სამხედრო ტყვეთა წინააღმდეგ ხდებოდა. სამხედრო ტყვეთა მოპყრობაზე პასუხისმგებელი იყო გენერალი, რომელიც პირდაპირ ექვემდებარებოდა მაღალ მეთაურობასა და ჰიტლერს. Von Leeb-ის მეთაურობის ქვეშ მყოფნი, იმყოფებოდნენ პირდაპირ მაღალი ეშელონების დაქვემდებარებაში. თან გასათვალისწინებელია, რომ ბრალდებული იმ პერიოდში ლენინგრადზე შეტევაში მონაწილეობდ, ამიტომ მან არ იგოდა და არც შეეძლო სცოდნოდა, თუ როგორ ეპყრობოდნენ სამხედრო ტყვეებს.³⁴

ნიურბერგის წესდება იძლეოდა შესაძლებლობას ცალკეული პირების გასამართლების პროცესში, დამნაშავედ გამოცხადებინა ის ჯგუფი და ორგანიზაცია, რომლის წევრიც ბრალდებული იყო. აღნიშნული, გათვალისწინებულია წესდების მე-9, მე-10 და მე-11 მუხლებით, თუმცა როგორც ჩანს სასამართლომ გარკვეული თავშეკავებით გამოიყენა მე -9 მუხლების დებულებები და მე-10 მუხლის დებულებები.

სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ მე-9 მუხლის საფუძველზე მინიჭებული დისკრეციული უფლებამოსილებით ნებისმიერი ორგანიზაცია გამოცხადდებოდა დამნაშავედ. მაგრამ სასამართლომ დაამატა „ეს დისკრეციული უფლებამოსილება არის მხოლოდ სასამართლოსი და ნებადართული არ არის თვითნებური მოქმედება. იგი უნდა განხორციელდეს კარგად ჩამოყალიბებული სამართლებრივი პრინციპების შესაბამისად, რომელთაგან ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანია ის რომ სისხლის სამართლის დანაშაული არის ინდივიდუალური, და მასობრივი სასჯელი უნდა იყოს აცილებული. თუ რომელიმე ორგანიზაციის ან ჯგუფის ქმედება შეესაბამება სისხლის სამართლის დანაშაულს, ტრიბუ-

³⁴ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 95

ნალმა არ უნდა იყოყმანოს, რომ იგი გამოაცხადოს დამნაშავედ, რადგან თეორია "ჯგუფის დამნაშავეობა" არის ახალი და ეს შეიძლება უსამართლოდ იყოს გამოყენებული ზოგიერთი მომდევნო ტრიბუნალის მიერ. მეორეს მხრივ, ტრიბუნალმა ასეთი გადაწყვეტილება უნდა მიიღოს ისე, რომ რამდენადაც შესაძლებელია თავიდან აიცილოს უდანაშაულო ადამიანის დასჯა³⁵.

შემდგომში დანაშაულებრივი ორგანიზაციის მახასიათებლები სასამართლოს მიერ შემდეგი სახით იქნა განმარტებული: „დანაშაულებრივი ორგანიზაცია არის დანაშაულებრივი შეთქმულების ანალოგიური, რომ ორივეს არსია თანამშრომლობა კრიმინალური მიზნებისთვის. უნდა არსებობდეს საერთო მიზნისთვის გაერთიანებული და ორგანიზებული ჯგუფი. ჯგუფი უნდა იქნას ჩამოყალიბებული ან გამოყენებული წესდებით გათვალისწინებული დანაშაულთან დაკავშირებით.“³⁶

ნიურბერგის წესდების მე-12 მუხლის თანახმად, შესაძლებელი იყო ბრალდებულის დაუსწრებლად პროცესის გამართვა, თუ მისი მოძებნა არ იყო შესაძლებელი ან თუ სასამართლო სამართლიანობის ინტერესებიდან გამომდინარე ან სხვა საფუძვლით მიიჩნეოდა საჭიროდ ბრალდებულის დასწრების გარეშე პროცესის გამართვას.³⁷

რაც შეეხება ტოკიოს საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალს, აღნიშნული ტრიბუნალი უნდა ითქვას, რომ გარკვეულწილად ემსგავსებოდა ნიურბერგის საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალს, თუმცა არსებობდა რამოდენიმე არსებითი საკითხი რაც ტოკიოს ტრიბუნალს განანსხვავებდა ნიურბერგის ტრიბუნალისგან.

³⁵ The charter and judgment of Nurnberg Tribunal-history and analysis memorandum submitted by the secretary-general, page 77(<http://www.un.org/law/ilc/index/htm>)

³⁶ იქვე

³⁷ charter of the international military tribunal Nurberg, (1945), article 12

პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს, რომ ტოკიოს საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის წესდება ითვალისწინებს იგივე სამივე კატეგორიის დანაშაულს, რასაც ნიურბერგის საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის წესდება.

- მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული;
- სტანდარტული ომის დანაშაული;
- ადამიანობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული.

ტოკიოს ტრიბუნალის დროს ბრალდებულების მიმართ წარდგენილი 55 ბრალდება მოიცავდა დანაშაულის სამივე კატეგორიას.

წესდების მე-5 მუხლის „ა“ პუნქტის თანახმად, მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულებია: გამოცხადებული ან გამოუცხადებელი აგრესიული ომის დაგეგმვა, მომზადება, დაწყება ან წარმოება ან ომი საერთაშორისო სამართლის, ხელშეკრულებების, შეთანხმებების ან გარანტიების დარღვევით, ან საერთო გეგმაში მონაწილეობა ან შეთქმულება ზემოთ აღნიშნული რომელიმე დანაშაულის განსახორციელებლად.

ამ შემთხვევაშიც, მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების ჩამონათვალი სრულია. წესდების ამ ნორმით დაცულ სიკეთეს წარმოადგენს საყოველთაო სამართლებრივი სიკეთე სახელმწიფოს უსაფრთხოება, საზოგადოებრივი უშიშროება და წესრიგი, საზოგადოებრივი საკუთრება, საერთაშორისო შეთანხმებების, ხელშეკრულებების ან გარანტიების დარღვევა. ქმედება შეიძლება ჩადენილი იქნას მოქმედებით -აგრესიული (გამოცხადებული ან გამოუცხადებელი) ომის დაგეგმვა, მომზადება, დაწყება ან წარმოება; ასევე ომი საერთაშორისო შეთანხმებების ხელშეკრულებების დარღვევით, საერთო გეგმაში მონაწილეობა ან შეთქმულება ნორმით გათვალისწინებული რომელიმე ქმედების განსახორციელებლად.

მიუხედავად მთელი რიგი მსგავსებისა, მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული ტოკიოს შემთხვევაში ნიურბერგის წესდებისაგან ოდნავ განსხვავებულად არის წარმოდგენილი. კერძოდ, ნიურბერგის წესდებში არ არის მითითებული სიტყვები „გამოცხადებული ან გამოუცხადებელი“. აღნიშნული სიტყვების მითითება ტოკიოს წესდებაში განაპირობა იმ გარემოებამ, რომ ახლო აღმოსავლეთში ომი ყოველგვარი გამოცხადების გარეშე დაიწყო და გრძელდებოდა ხანგრძლივი დროის მანძილზე .

ტოკიოს საბრალდებო დასკვნის მიხედვით აგრესიული ომის წარმოების შეთქმულება ან უკანონოდ წარმოებული ომი სახეზეა მაშინ, როდესაც ორი ან მეტი ადამიანი თანხმდება დანაშაულის ჩადენაზე. შემდგომ ამისა, შეთქმულების განხორციელების ხელშეწყობის მიზნით, მისდევენ გეგმას და ამზადებენ მსგავს ომს. ისინი, ვინც მონაწილეობენ აღნიშნულ სტადიაზე შესაძლოა იყვნენ თავდაპირველი დანაშაულის მონაწილეები ან შემდგომში გაერთიანებულები აღნიშნული მიზნის გარშემო. აღნიშნულის გამო, ყველა ბრალდებული დადანაშაულებულია შეთქმულებისთვის. ბრალდებას მიაჩნდა, რომ არ არსებობდა აუცილებლობა თავიდანვე მიეღოთ მონაწილეობა აგრესიული ომის დაგეგმვასა და მომზადებაში, პასუხისმგებლობის თვალსაზრისით საკმარისი იყო მოგვიანებით მიზნის გარშემო გაერთიანებაც.

ტოკიოს წესდება ნიურბერგის წესდებისგან განსხვავებით არ შეიცავს ომის დანაშაულების ჩამონათვალს, იგი დასჯადად აცხადებს ომის კანონების ან ჩვეულებების დარღვევას. იგი ასევე დამნაშავედ არ აცხადებს ჯგუფებსა და ორგანიზაციებს და სრულად შემოიფარგება ცალკეული პირების მიმართ ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის დაწესებით.

რაც შეეხება ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულს, ამ შემთხვევაში ტოკიოს წესდებით გათვალისწინებული ქმედების

აღწერილობა სრულ თანხვედრაშია ნიურბერგის წესდების შესაბამის ნორმასთან და ამ ნორმით გათვალისწინებულ ქმედებასთან.

ტოკიოს ტრიბუნალმა გაიზიარა ნიურბერგის ტრიბუნალის მსჯელობა იმასთან დაკავშირებით ბრალდებული, რომელიც მოქმედებდა მეთაურის მითითების შესაბამისად, არ თავისუფლდება პასუხისმგებლობისგან და რომ ამ შემთხვევაში შესაძლებელია საუბარი მხოლოდ სასჯელის შემცირებაზე.

ერთ-ერთი განსხვავება ომის მთავარი დამნაშავეების მიმართ ტოკიოს ტრიბუნალზე წარდგენილ ბრალდებას და ნიურბერგის ტრიბუნალზე წარდგენილ ბრალდებას შორის იყო ის, რომ ის არ შეიცავდა ორგანიზაციების წინააღმდეგ ბრალდებას.

კიდევ ერთი განსხვავება ისაა, რომ ტოკიოს საბრალდებო დასკვნაში არ არსებობდა კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულები. ამის შესაძლო ახსნა არის ის, რომ ნიურმბერგის პროცესზე, კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილ ერთ-ერთ დანაშაულად მიჩნეული იქნა ნაცისტური გერმანიის მიერ ებრაელების დევნა, რომლის ანალოგსაც ადგილი არ ჰქონია იაპონიის ომის ხელმძღვანელების მხრიდან. ტოკიოს ტრიბუნალმა წესდებით, რომლითაც იგი ხელმძღვანელობდა, შეიმუშავა ბრალდებები პოლიტიკურ და რასობრივ საფუძვლებზე დევნისათვის. მეორე მხრივ, ტოკიოს პროცესზე, ნიუმბერგისაგან განსხვავებით, მიღებულ იქნა სპეციალური/კონკრეტული ბრალდებები, რომელიც გამოიხატა უკანონო ომის წარმოების შედეგად ადამიანების სიცოცხლის მოსპობაში.³⁸

ერთ-ერთი საკითხი, რომელიც ტოკიოს ტრიბუნალმა განიხილა

³⁸ The charter and judgment of Nurnberg Tribunal-history and analysis memorandum submitted by the secretary-general, 82

ომის დანაშაულებთან დაკავშირებით, იყო მსჯავრდებული პირების პასუხისმგებლობის საკითხი. საქმე იმაშია, რომ როგორც პატიმრები, ასევე მოხალისე მოქალაქეები, რომლებიც წაყვანილნი იყვნენ ომში, სრულად აღმოჩნდნენ ხელისუფლების ძალაუფლების ქვეშ, რაც იწვევდა მათ ე.წ „დატყვევებას“. როგორც წესი, იმ პატიმრების მოვლასა და მეთვალყურეობაზე პასუხისმგებლობა, რომლებიც ომში იყვნენ წარგზავნილი, ასევე მოხალისე მოქალაქეების მიმართ, ეკისრება სახელმწიფოს. აღნიშნული ავალდებულებს სახელმწიფოს თავიდან აიცილოს ამ პირების მიმართ არასათანადო მოპყრობა. არაადამიანური მოპყრობა პატიმრების მიმართ აკრძალულია ჩვეულებითი სამართლით და საერთაშორისო აქტებით და მათი დარღვევის შემთხვევაში დგება სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის საკითხი.

პატიმრების მიმართ სათანადო მოპყრობა არ არის აბსტრაქტული პოლიტიკური წესი, არამედ არის იმ პირების კონკრეტული ვალდებულება, რომლებიც წარმოადგენენ მთავრობას. ამ კონტექსტში, პატიმრების მიმართ განხორციელებული დანაშაულებრივი ქმედებებისთვის პასუხისმგებლობა ეკისრებათ იაპონიის კაბინეტის წევრებს.

ზოგადად, იაპონიის მიერ პატიმრების წინააღმდეგ ჩადენილი ქმედებებისთვის პასუხისგებაში იქნენ მიცემული:

- მთავრობის წევრები;
- სამხედრო ან საზღვაო ოფიცრები, რომლებიც განკარგავდნენ და ფორმირებას უწევდნენ პატიმრებს საკუთარ ქვემდებარეობაში.
- ოფიციალური პირები შესაბამის დეპარტამენტებში, რომლებსაც ევალებოდათ პატიმრების მიმართ ადეკვატური მოპყრობა
- ოფიცრები, სამხედრო თუ სამოქალაქო, რომლებსაც

ტრიბუნალის გადაწყვეტილების მიხედვით პასუხისმგებელი პირები თუ ისინი თავს ვერ ართმევენ დაკისრებულ ვალდებულებას, პასუხს აგებენ არასათანადო მოპყრობისათვის თუ სახეზეა შემდეგი გარემოებები:

- ისინი ვერ უზრუნველყონ აღნიშნული სისტემის ჩამოყალიბებას;
ვერ ახორციელებენ განრძობად და ეფექტურ კონტროლს.

თითოეულ ამ პიროვნებას აქვს ვალდებულება დარწმუნდეს, რომ სისტემა გამართულად მუშაობს და თუ კი გამოიჩენს გულგრილობას ავტომატურად ეკისრება პასუხისმგებლობა. მაგალითისათვის, ასეთ პირებად მიჩნეული არიან არმიის მეთაური ან ომის მინისტრი, რომლებიც თანაბრად უნდა უზრუნველყოფდნენ ზემოთ აღნიშნულს.⁴⁰

იმ შემთხვევაში თუ პიროვნება ასრულებს მასზე დაკისრებულ მოვალეობას და ახორციელებს სისტემის ეფექტურ კონტროლს, მაგრამ მაინც ჩადენილია ომის დანაშაული, ტოკიოს ტრიბუნალის მიხედვით პირი პასუხს აგებს მხოლოდ იმ დროს თუ მან იცოდა, რომ მსგავსი დანაშაულებები იყო ჩადენილი და მიუხედავად ამისა, არ მიიღო შესაბამისი ზომები რათა თავიდან აეცილებინა მათი მომავალში განმეორება ან ისინი მოკლებულნი იყვნენ შესაძლებლობას ჰქონოდათ მსგავსი ინფორმაცია.

ტოკიოს წესდების მე-5 მუხლის პირველი აბზაცის მიხედვით, „ტრიბუნალს უფლება აქვს რომ გაასამართლოს და დასაჯოს

³⁹ International Military Tribunal for the Far East, Judgment of 4 November 1948; 38 (<http://werle.rewi.hu-berlin.de/tokio.pdf>)

⁴⁰ იქვე

შორეული აღმოსავლეთის ომის დამნაშავეები, რომლებმაც როგორც ინდივიდუალურად, ისე ორგანიზაციის წევრები დადანაშაულებული იქნებიან მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულში⁴¹.

მართალია წესდების მე-5 მუხლი a,b,c პუნქტები შეიცავს ტრიბუნალის იურისდიქციას დაქვემდებარებული კონკრეტული დანაშაულების ჩამონათვალს, მაგრამ როგორც ჩანს ყველა ეს ქმედება მაინც საერთო სახელწოდების, მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის, ქოლგის ქვეშ არის მოაზრებული.

ტოკიოს ტრიბუნალმა, კიდევ ერთხელ, ხელახალი პრეცედენტით დაადასტურა ნიურბერგის ტრიბუნალის განაჩენის სისწორე აგრესიული დანაშაულის ჩადენისათვის პერსონალური/ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის არსებობის თაობაზე. ტრიბუნალის შეფასებით „არ შეიძლება უფრო სერიოზული დანაშაული იყოს, ვიდრე აგრესიის ომის შეთქმულება ან აგრესიული ომის წარმოება, რადგან შეთქმულება საფრთხეს უქმნის მსოფლიოს მოსახლეობის უსაფრთხოებას და ძირს უთხრის მას“.

მიუხედავად იმისა, რომ აგრესიული ომის შეთქმულებას და აგრესიული ომის წარმოება ტოკიოს ტრიბუნალმა საკმაოდ სერიოზულ დანაშაულად მიიჩნია, იმ პირების მიმართ, ვინც ამ დანაშაულის ჩადენაში იქნა მსჯავრდებული სიკვდილით დასჯა არ გამოიყენა.

ტრიბუნალის განმარტებით ისინი, ვინც დამნაშავედ იქნენ ცნობილი მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულში, სიკვდილით არ უნდა დასჯილიყვნენ. თუმცაღა, სიკვდილით დასჯა მაინც აღსრულდა რამდენიმე ბრალდებულის წინააღმდეგ, მაგრამ არა

⁴¹ International Military Tribunal for the Far East Charter, (1946), article 5

იმიტომ, რომ სიკვდილით დასჯა იყო გასამართლების სტანდარტული ზომა ტოკიოს ტრიბუნალისათვის და მსჯავრდებულები დასჯილი იყვნენ მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების ჩადენისათვის, არამედ იმიტომ, რომ მათ მიერ ჩადენილი ომის დანაშაულები იქნა განმსაზღვრელი ფაქტორი სასჯელის აღნიშნული ზომის გამოყენებისათვის. ტოკიოს ტრიბუნალმა სიკვდილით დასჯის გადაწყვეტილება მიიღო იმ ბრალდებულების მიმართ, ვინც ომის დაანაშაულის ჩადენაში მთავარი დამნაშავედ.⁴²

დასკვნის სახით უნდა ითქვას, რომ ნიურბერგისა და ტოკიოს საერთაშორისო ტრიბუნალებმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს საერთაშორისო სისხლის სამართლის განვითარების თვალსაზრისით. მეორე მსოფლიო ომის დამანგრეველი შედეგებიდან გამომდინარე მოკავშირე მთავრობებმა გადადგეს კონკრეტული ნაბიჯები მომავალში აგრესორების შეჩერებისთვის და გამანადგურებელი ომის თავიდან აცილების მიზნით საერთაშორისო სამართლის სისტემის ჩამოყალიბებისკენ. როგორც ნიურბერგის, ისე ტოკიოს ტრიბუნალმა მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადადგეს ინდივიდუალური სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ჩამოყალიბებისა და განვითარების თვალსაზრისით და ამ კუთხით მათი დამსახურება ფასდაუდებელია.

⁴² Beyond Victor's Justice? The Tokyo War Crimes Trial Revisited (Edited by Yuki Tanaka, Tim McCormack and Gerry Simpson), 152

II თავი. ინდივიდის სისხლისსამართლებრივი პასუხიმგებლობა იუგოსლავიის და რუანდის ტრიბუნალების მიხედვით

2.1. იუგოსლავიის და რუანდის ტრიბუნალების შექმნის საფუძვლები

1990-იანი წლების დასაწყისში, იუგოსლავიის სოციალისტური ფედერალური რესპუბლიკა ბალკანეთის ერთ-ერთი ყველაზე დიდი, განვითარებული და მრავალფეროვანი ქვეყანა იყო. იგი შედგებოდა ექვსი რესპუბლიკისგან: ბოსნია-ჰერცეგოვინა, ხორვატია, მაკედონია, მონტენეგრო, სერბეთი და სლოვენია. ამ ექვსი რესპუბლიკის გარდა, ორი ცალკეული რეგიონი კოსოვო და ვოივოდინა, სერბეთის რესპუბლიკაში ავტონომიური პროვინციის ოლქის სტატუსს ატარებდა. იუგოსლავია იყო სხვადასხვა ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფების მართლმადიდებელი ქრისტიანობის, კათოლიციზმის და ისლამის ნაზავი.⁴⁵

1991 წლიდან იუგოსლავიაში დაწყებულმა სამოქალაქო ომმა მოკლე დროში ძლიერი ესკალაცია განიცადა. შეიარაღებული კონფლიქტის მსხერპლთა რიცხვმა არნახულ რაოდენობას მიაღწია. კონფლიქტი განსაკუთრებული სიმწვავეით მიმდინარეობდა ბოსნია-ჰერცეგოვინას ტერიტორიაზე. ბოსნიაში შეიარაღებული ფორმირებები დაშინების მიზნით კლავდნენ ადამიანებს, ცოცხლად დარჩენილებს აიბულებდნენ ქონება დაეთმოთ, შემდეგ კი ისინი გადაჰყავდათ საკონცენტრაციო და საპატიმრო ბანაკებში, სადაც მამაკაცებს კლავდნენ, ხოლო ქალებზე ძალადობდნენ. მოკლულთა რიცხვმა ათასებს მიაღწია.

ამ მოვლენებით შემფოთებულმა გაეროს უშიშროების საბჭომ რამოდენიმე რეზოლუცია მიიღო, რომლითაც ის მკაცრად

⁴⁵ <http://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia/conflicts>

აფრთხილებდა კონფლიქტში მონაწილე მხარეებს და მოუწოდებდა დაეცვათ ჰუმანიტარული სამართლის ნორმები.⁴⁴

მიღებულმა რეზოლუციებმა საბოლოო მიზანს ვერ მიაღწია, რის გამოც გაეროს უშიშროების საბჭომ მიიღო რეზოლუცია N808 (1993), რომლითაც დადგინდა შექმნილიყო „საერთაშორისო ტრიბუნალი იმ პირთა სასამართლო დევნისათვის, რომლებიც პასუხისმგებელნი არიან ყოფილი იუგოსლავიის ტერიტორიაზე 1991 წლიდან ჩადენილ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის სერიოზულ დარღვევებზე.“⁴⁵

1992 წლის ოქტომბერში გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის უშიშროების საბჭოს მიერ შეიქმნა კომისია, რომელსაც დაევალიყო ყოფილი იუგოსლავიის ტერიტორიაზე 1991 წლიდან მოყოლებული ჟენევის კონვენციებისა და საერთაშორისო სამართლის სხვა ნორმების დარღვევებზე ინფორმაციის შეგროვება და ანალიზი. მოპოვებული ინფორმაციითა და მათი ანალიზით დადგინდა, რომ ადგილი ჰქონდა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ფართო მასშტაბიან დარღვევებს.

საბოლოოდ, 1993 წლის 25 მაისს უშიშროების საბჭოს N827 რეზოლუციით შეიქმნა სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალი ყოფილი იუგოსლავიისათვის. ამავე რეზოლუციით მიღებული იქნა ტრიბუნალის სტატუტი. ტრიბუნალი პირველად შეიკრიბა 1993 წლის 17 ნოემბერს, ჰააგაში. კონფლიქტის მონაწილე მხარეები ვალდებული იყვნენ, დაეცვათ ჟენევის კონვენციებით დადგენილი ნორმები, ხოლო ინდივიდები, რომლებიც გასცემდნენ ბრძანებას მათი დარღვევის თაობაზე ან ასრულებდნენ ამ

⁴⁴გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციები N713(1991), 764(1992), 771(1992), 780(1992)

⁴⁵გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუცია N808 (1992)

ბრძანებას, წარმოადგენდნენ სისხლისსამართლებრივი პასუხის-
მგებლობის სუბიექტებს.

ყოფილი იუგოსლავიის საერთაშორისო სისხლის სამართლის
ტრიბუნალი (ICTY) იყო გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის
სასამართლო, რომლის იურისდიქცია ვრცელდება მხოლოდ
ყოფილი იუგოსლავიის ტერიტორიაზე 1991 წლის 1 იანვრიდან
ჩადენილ დანაშაულებზე. სასამართლო პროცესები
მიმდინარეობდა 1993-2017 წლებში.⁴⁶

ტრიბუნალის შემადგენლობაში შედის 25 მოსამართლე, რო-
მელთაგან 16 ბუდმივი წევრია.

თავისი არსებობის მანძილზე იუგოსლავიის ტრიბუნალმა 142
საქმე განიხილა, მათ შორის: 92 საქმე სერბების წინააღმდეგ, 33
ხორვატების წინააღმდეგ, 8 კოსოვოელი ალბანელების წინააღმდეგ,
7 ბოსნიელი მუსლიმანების წინააღმდეგ, 2 მაკედონელების
წინააღმდეგ.⁴⁷ ტრიბუნალი განიხილავდა საქმეებს კონფლიქტში
მონაწილე ყველა მხარის მიერ ჩადენილი დანაშაულებზე,
განსხვავებით ნიურბერგის საერთაშორისო ტრიბუნალისაგან,
სადაც გამარჯვებულების მიერ დამარცხებულების გასამართლება
განხორციელდა.

რაც შეეხება რუანდის ტრიბუნალს, აღნიშნული ტრიბუნალი
შეიქმნა 1994 წელს გაეროს უშიშროების საბჭოს N955
რეზოლუციით. რუანდა, აფრიკის პატარა სახელმწიფო, მსოფლიომ
1993 წლის უპრეცედენტო გენოციდის შემდეგ გაიცნო. ქვეყანა,
სადაც ორი ეთნოსი – ტუტსი და ჰუტუ – ცხოვრობდა, 1916 წლამდე

⁴⁶ <http://www.icty.org/>

⁴⁷ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო
სამართალში, თბილისი, 2011, 114

გერმანიის კოლონია იყო. 1962 წელს რუანდა დამოუკიდებელი სახელმწიფო გახდა.

1994 წლის 6 აპრილის ღამეს რუანდის მთავარ აეროპორტში თვითმფრინავი ჩამოვარდა, მასში ჰაზიარიმანას და ბურუნდის პრეზიდენტი სიპრიენ ნტარიამირა ისხდნენ. ჰუტუს ექსტრემისტებმა პრეზიდენტის მკვლელობაში ტუტსი დაადანაშაულეს. მომდევნო დღეს დაიწყო გენოციდი. გასამხედროებული ორგანიზაცია „ინტერაჰამვე“ და რუანდის არმია ტერორს აწარმოებდა როგორც ტუტსის, ასევე, ზომიერი ჰუტუს მიმართ (მაგალითად, 7 აპრილს მათ მოკლეს რუანდის ქალი პრემიერ-მინისტრი აგათა უვილინგიმანა). საპასუხოდ „რუანდის პატრიოტულმა ფრონტმა“ აქტიური შეტევა წამოიწყო და ივლისის თვეში მთელ ქვეყანაზე კონტროლი დაამყარა.⁴⁸

1994 წელს, გაეროს უშიშროების საბჭოს N935-ე რეზოლუციის თანახმად, შეიქმნა კომისია, რომელსაც უნდა ჩაეტარებინა გამოძიება რუანდაში სამოქალაქო ომის დროს ჰუმანიტარული სამართლის სერიოზული დარღვევების შესახებ, რის შემდეგაც გენერალური მდივნისათვის მოხსენება უნდა წარედგინათ⁴⁹.

კომისიის მუშაობა მხოლოდ 4 თვე გაგრძელდა, ხოლო 9 დეკემბერს გაეროს გენერალურ მდივანს მოხსენება წარუდგინა. სწორედ ამ მოხსენების საფუძველზე უშიშროების საბჭომ მიიღო გადაწყვეტილება შეექმნა რუანდის ტრიბუნალი.⁵⁰

1994 წლის 8 ნოემბერს გაეროს უშიშროების საბჭომ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების VII თავით შესაბამისად, N

⁴⁸<https://www.militarium.org/ruandis-genocidi/>

⁴⁹ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 114

⁵⁰ იქვე

955 რეზოლუციით შექმნა რუანდის საერთაშორისო ტრიბუნალი (ICTR). იმავე რეზოლუციით იქნა დამტკიცებული რუანდის საერთაშორისო ტრიბუნალის წესდებაც.⁵¹

ტრიბუნალის ადგილსამყოფლად განისაზღვრა არუშა (ტანზანია). მისი სააპელაციო პალატა მდებარეობს ჰააგაში, ჰოლანდიაში. იგი, ისევე როგორც იუგოსლავიის ტრიბუნალი შედგებოდა 25 მოსამართლისაგან, რომელთაგან 16 მუდმივი წევრია.

ტრიბუნალის გახსნის შემდეგ, 1995 წლიდან ბრალი წაეყენა 93 პირს, რომლებიც პასუხისმგებელი იყვნენ 1994 წელს რუანდაში ჩადენილი საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის სერიოზული დარღვევების გამო, რომელთაგან 62 პირი იქნა მსჯავრდებული, 14 გამართლდა, 5 დაექვემდებარა ეროვნული სამართლოებისთვის გადაცემას, 3 პირი დაეძალა მართლმსაჯულებას, 2 გარდაიცვალა, 2 ბრალდება უკან იქნა გათხოვილი.⁵²

ნიურბერგისა და ტოკიოს ტრიბუნალებისაგან განსხვავებით, იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალები შეიქმნა გაეროს უშიშროების საბჭოს მიერ და ორივე ტრიბუნალი მოქმედებდა საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული ნორმების საფუძველზე. ორივე ტრიბუნალის შექმნა განაპირობა იმ გარემოებამ, რომ არ არსებობდა სახელმწიფოების მიერ ომის დამნაშავეების გასამართლების იმედი.

2.2. იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების იურისდიქცია

როგორც ზემოთ ავღნიშნეთ, 1993 წლის მაისში, გაეროს N808 და N827 რეზოლუციის თანახმად, შეიქმნა საერთაშორისო

⁵¹ RESOLUTION 955 (1994)

⁵² <http://unictr.unmict.org/en/tribunal>

ტრიბუნალი ყოფილი იუგოსლავიისათვის. ტრიბუნალის მოქმედება შეზღუდულია დროითა და გეოგრაფიული ჩარჩოებით. მისი იურისდიქცია ვრცელდება მხოლოდ ყოფილი იუგოსლავიის ტერიტორიაზე 1991 წლის 1 იანვრის შემდეგ ჩადენილ დანაშაულებზე.

იუგოსლავიის წესდების თანახმად, ტრიბუნალის იურისდიქცია ვრცელდება შემდეგ დანაშაულებზე:

- 1949 წლის ჟენევის კონვენციების სერიოზული დარღვევები⁵³;
- ომის კანონებისა და ადათების დარღვევა;⁵⁴
- გენოციდი;⁵⁵
- დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ.⁵⁶

წესდების დებულებების შესაბამისად ტრიბუნალის იურისდიქცია ვრცელდებოდა ფიზიკურ პირებზე და არა, ორგანიზაციებზე, საჯარისო გაერთიანებებზე, ადმინისტრაციული ერთეულებსა ან სხვა სამართლებრივი სუბიექტებზე. პროცესი შეიძლება ჩატარდეს მხოლოდ იმ ბრალდებულთა მიმართ, რომლებიც უშუალოდ ესწრებიან სასამართლო განხილვას.

სასჯელის უმაღლესი ზომაა უვადო თავისუფლების აღკვეთა. სასჯელის აღსრულება ხდება ერთ-ერთ იმ სახელმწიფოში, რომელმაც გაეროსთან დადებული შეთანხმებით, მზადყოფნა

⁵³ Statute of the International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia, (1993), article 2

⁵⁴ იქვე: Article 3.

⁵⁵ იქვე: Article 4

⁵⁶ იქვე: Article 5.

განაცხადა მსჯავრდებულის მიერ ამ სახელმწიფოში სასჯელის მოხდის თაობაზე.⁵⁷

საერთაშორისო ტრიბუნალის ტერიტორიული იურისდიქცია ვრცელდება როგორც ყოფილი იუგოსლავიის სოციალისტური ფედერალური რესპუბლიკის სახმელეთო ტერიტორიაზე, ასევე საჰაერო სივრცეში და ტერიტორიულ წყლებში ჩადენილ დანაშაულებზე.⁵⁸

საერთაშორისო ტრიბუნალს და ეროვნულ სასამართლოებს გააჩნიათ პარალელური იურისდიქცია იმ პირთა დევნისათვის, რომლებმაც 1991 წლის 1 იანვრიდან ყოფილი იუგოსლავიის ტერიტორიაზე ჩადინეს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის სერიოზული დარღვევები. საერთაშორისო ტრიბუნალს აქვს უპირატესობა ეროვნული სასამართლოებთან შედარებით. პროცედურის ნებისმიერ ეტაპზე, საერთაშორისო ტრიბუნალმა შეიძლება ოფიციალურად მოსთხოვოს ეროვნული სასამართლოებს საერთაშორისო ტრიბუნალის კომპეტენციის გათვალისწინება ტრიბუნალის სტატუტის, საერთაშორისო ტრიბუნალის რეგლამენტის და მტკიცებულებათა შესაბამისად.⁵⁹

ICTY-ის სტატუტში ასევე ნათქვამია, რომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას არ იწვევს ბრალდებულის ოფიციალურ თანამდებობაზე ყოფნა, ასეთი პირებს შეიძლება მხოლოდ სასჯელი შეუმსუბუქდეთ.

პირველი შემთხვევა, რომელიც ICTY-ს წინაშე იყო, იყო დუსკო ტადიჩის საქმე, რომელიც თავდაპირველად გერმანიის

⁵⁷ მ.ტურაავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2015, 44

⁵⁸ Statute of the International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia (1993), article 8

⁵⁹ იქვე: Article 9

ხელისუფლების მიერ იქნა დაკავებული 1994 წელს, გერმანიის კანონით გათვალისწინებული დანაშაულისათვის.

1995 წლის 2 ოქტომბერს იუგოსლავიის საერთაშორისო ტრიბუნალმა გამოიტანა მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილება ტადიჩის საქმეზე. ოფიციალური თხოვნის შემდეგ ტადიჩი 1995 წელს იუგოსლავიის ტრიბუნალს გადაეცა, სადაც მას ბრალი წაუყენეს ჟენევის კონვენციის მრავალრიცხოვანი დარღვევის გამო, ომის კანონებისა და ადათების დარღვევის ან ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის გამო. საბრალდებო დასკვნის მიხედვით, რომელიც დამტკიცდა 1992 წლის მაისის ბოლოსა და 1992 წლის 31 დეკემბერს შორის, დუშკო ტადიჩი მონაწილეობდა თავდასხმებში და დაყაჩაღებაში, ბოსნიელი მუსულმანებისა და ხორვატების მკვლელობაში და სამედიცინო ექსპერიმენტებში. ეს შემთხვევა მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც ტადიჩი ამტკიცებდა სახელმწიფო სუვერენიტეტის პრინციპის დაცვის უპირატესობას, ასევე სადაოდ ხდიდა საერთაშორისო ტრიბუნალის იურისდიქციას და მის უპირატესობას ეროვნულ სასამართლოსთან მიმართებაში. იგი ტრიბუნალის იურისდიქციას სადაოდ ხდიდა სამი საფუძვლით: საერთაშორისო ტრიბუნალის უკანონო დაფუძნება, საერთაშორისო ტრიბუნალის არასათანადო უპირატესობა და საგნობრივ განსჯადობა.⁶⁰

დაცვის მხარე ამტკიცებდა, რომ უშიშროების საბჭო მოქმედებდა მისი უფლებამოსილების მიღმა და საერთაშორისო სასამართლო უნდა შექმნილიყო ან საერთაშორისო შეთანხმებების ან გაეროს წესდების ცვლილებით, არა უშიშროების საბჭოს რეზოლუციით.

⁶⁰ The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – Towards a More Just Order, page 14 (<https://www.bradford.ac.uk/social-sciences/peace-conflict-and-development/issue-8/Int-Criminal-Tribunal.pdf>)

ის ამტკიცებდა, რომ ასეთი ძალაუფლება არასდროს ყოფილა გაეროს ქარტიაში და რომ უშიშროების საბჭო მოქმედებდა კომპეტენციის გარეშე. აღნიშნულთან დაკავშირებით ICTY-ის პალატამ განაცხადა, რომ იუგოსლავიის ტრიბუნალი შეიქმნა VII თავის საფუძველზე და რომ ტრიბუნალის კომპეტენცია აშკარად განსაზღვრულია სივრცითი და დროებითი ლიმიტებით, რომელიც დაფუძნებულია არსებულ საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალზე და რომ უშიშროების საბჭო თვითნებურად არ მოქმედებდა, როცა აღიარა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის დარღვევა.⁶¹

რაც შეეხება რუანდის საერთაშორისო ტრიბუნალს, იგი უფლებამოსილია, განახორციელოს დევნა როგორც იმ პირთა მიმართ, რომლებმაც საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის სარიოზული დანაშაული ჩადინეს რუანდის ტერიტორიაზე, ასევე რუანდის მოქალაქეების მიმართ, რომლებმაც ამგვარი დანაშაული მეზობელი ქვეყნის ტერიტორიაზე ჩადინეს 1994 წლის 1 იანვრიდან 1994 წლის 31 დეკემბრამდე.⁶²

ტრიბუნალის იურისდიქცია ვრცელდება შემდეგ დანაშაულებზე:

- გენოციდი⁶³
- ადამიანურობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაული⁶⁴
- ქენევის 1949 წლის კონვენციებისა და დამატებითი ოქმების საერთო მე-3 მუხლის დარღვევა⁶⁵.

წესდების დებულებების შესაბამისად რუანდის ტრიბუნალის იურისდიქცია, იუგოსლავიის ტრიბუნალის მსგავსად ვრცელდე-

⁶¹ ოქვე

⁶² Statute of the international tribunal for Rwanda, article 1

⁶³ ოქვე: article 2

⁶⁴ ოქვე: article 3

⁶⁵ ოქვე: article 4

ბოდა ფიზიკურ პირებზე. ტრიბუნალთან ერთად პარალელური იურისდიქცია ენიჭება ეროვნულ სასამართლოებს. არც ერთი პირი არ შეიძლება პასუხისმგებლობაში მიეცეს ორივე სასამართლო ორგანოს მიერ.

2.3. იუგოსლავიის და რუანდის ტრიბუნალების სამართლებრივი შედეგები

იუგოსლავიისა და რუანდის სტატუტებით გათვალისწინებული დანაშაულებრივი ქმედებები განსხვავდება ნიურბერგისა და ტოკიოს წესდებებში მითითებული დანაშაულებრივი ქმედებებისგან. პირველ რიგში უნდა აღინშნოს ის გარემოება, რომ ოთხივე ტრიბუნალი იყო დროებითი და მათი ტერიტორიული იურისდიქცია არ იყო უნივერსალური. ამასთან, ოთხივე ტრიბუნალის იურისდიქცია ვრცელდებოდა ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებზე.

იუგოსლავიის ტრიბუნალის იურისდიქცია, მსგავსად ნიურბერგისა და ტოკიოს ტრიბუნალებისა, ვრცელდებოდა ასევე ომის კანონებისა და ადათების დარღვევაზე და ამავდროულად, ამ ტრიბუნალის წესდებაში პირველად იქნა გათვალისწინებული გენოციდი და 1949 წლის ჟენევის კონვენციების სერიოზული დარღვევები, როგორც საერთაშორისო სისხლის სამართლით დასჯადი ქმედებები, ხოლო რუანდის წესდებამ გარდა იმისა, რომ გაითვალისწინა გენოციდის და 1949 წლის ჟენევის კონვენციების დარღვევების დასჯადობა, სისხლის სამართლის წესით დასჯადობას დაუქვემდებარა ასევე 1949 წლის ჟენევის კონვენციების საერთო მე-3 მუხლის და მე-2 დამატებითი ოქმის დარღვევა.

როგორც ავღნიშნეთ იუგოსლავიის ტრიბუნალი უფლებამოსილია გაასამართლოს ის პირები, რომლებმაც ჩაიდინეს ან უბრძანეს

ჩაედინათ 1949 წლის 12 აგვისტოს ჟენევის კონვენციის დებულებებით დაცული პირებისა და საკუთრების წინააღმდეგ ჩადენილი შემდეგი ქმედებები:

- განზრახ მკვლელობა;
- წამება ან არაადამიანური მოპყრობა, მათ შორის ბიოლოგიური ექსპერიმენტები;
- განზრახ მოქმედება, რაც იწვევს დიდ ტანჯვას ან სხეულს ან ჯანმრთელობას მძიმე დაზიანებას;
- საკუთრების ფართო მასშტაბიანი განადგურება და მითვისება, რაც არ არის გამართლებული სამხედრო აუცილებლობით და უკანონოდ და თვითმებურად ხორციელდება;
- სამხედრო ტყვის ან სამოქალაქო პირის იძულება იმსახუროს მტრულ შეიარაღებულ ძალებში;
- სამხედრო ტყვეების და სამოქალაქო პირის სამართლიანო და რეგულარული სასამართლო განხილვის უფლების განზრახ ჩამორთმევა;
- სამოქალაქო პირების უკანონო დეპორტაცია ან გადაყვანა ან უკანონო დაკავება;
- მოქალაქეების მძევლად აყვანა.

ჟენევის ოთხივე კონვენცია აწესებს ჰუმანიტარულ ნორმებს ომის ან სხვა შეიარაღებული კონფლიქტების დროს ავადმყოფებისა და დაჭრილების, საომარ მოქმედებებში მძევლად აყვანილი და დაპყრობილ ტერიტორიაზე მცხოვრები სამოქალაქო პირების მიმართ. აღნიშნული კონვენციებისათვის საერთო მე-3 მუხლის თანახმად, საჭიროა, ასეთ პირებს „მოექცნენ ჰუმანურად, მიუხედავად მათი რასისა, კანის ფერისა, რწმენისა ან რელიგიისა, სქესისა, დაბადების ადგილისა ან ქონებრივი მდგომარეობისა და სხვა კრიტერიუმებისა“.⁶⁶

⁶⁶ ჟენევის კონვენციების (1949), მუხლი 3

სწორედ ჟენევის კონვენციებით დაცული პირებისა და საკუთრების წინააღმდეგ განხორციელებული განზრახ მკვლელობა, არაადამიანური მოპყრობა, სხეულის ან ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება, დეპორტაცია, უკანონო გადაყვანა, მიმევლად ხელში ჩაგდება და ქონების ფართომასშტაბიან გადადგურება ექცევა იუგოსლავიის ტრიბუნალის განსჯადობის ქვეშ. წესდების ამ ნორმით დაცულ სიკეთეს ერთ მხრივ წარმოადგენს ინდივიდუალურ სამართლებრივი სიკეთე ადამიანის სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, თავისუფლება, კერძო საკუთრება, ხოლო მეორე მხრივ კი საყოველთაო სამართლებრივი სიკეთე საზოგადოებრივი უშიშროება და წესრიგი, საზოგადოებრივი საკუთრება.

იუგოსლავიის სტატუტის მე-3 მუხლის თანახმად, დასჯადია ომის კანონებისა და ადათების დარღვევა. ასეთი დარღვევები შეიძლება გამოიხატოს შხამიანი იარაღის ან სხვა ისეთი იარაღის გამოყენებაში, რომელიც იწვევს ზედმეტ ტანჯვას; ქალაქებისა თუ სოფლების განადგურებაში, რაც არ არის გამართლებული სამხედრო აუცილებლობით; დაუცველ ქალაქებზე, სოფლებზე, საცხოვრებელ ადგილებზე და შენობებზე ნებისმიერი საშუალებით თავდასხმაში ან დაბომბვაში; რელიგიური, საქველმოქმედო და განათლების, ხელოვნებისა და მეცნიერების, ისტორიული ძეგლებისა და ხელოვნების ნიმუშების და მეცნიერების ნაწარმოებების მიძღვნილ დაწესებულებების მიტაცებაში, განადგურებაში ან განზრახ დაზიანებაში; საჯარო ან კერძო ქონების ძალადობით მითვისებაში.⁶⁷

წესდების ამ ნორმით დაცულ სიკეთეს ერთ მხრივ წარმოადგენს ინდივიდუალურ სამართლებრივი სიკეთე -ადამიანის სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, კერძო საკუთრება, ხოლო მეორე მხრივ კი

⁶⁷ Statute of the International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia, (1993), Article 3

საყოველთაო სამართლებრივი სიკეთე საზოგადოებრივი უშიშროება და წესრიგი, საზოგადოებრივი საკუთრება.

იუგოსლავიის წესდების მე-4 მუხლის თანახმად დასჯადია გენოციდი. 1946 წლის 11 დეკემბერს გაეროს უშიშროების საბჭომ N96-ე რეზოლუციით განაცხადა, რომ გენოციდი წარმოადგენს საერთაშორისო დანაშაულს.⁶⁸

მოგვიანებით, 1949 წლის 31 დეკემბერს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ მიღებული იქნა „გენოციდის დანაშაულის თავიდან აცილებისა და დასჯის შესახებ“ კონვენცია, რომლითაც განისაზღვრა გენოციდის დანაშაულის ცნება .

იუგოსლავიის ტრიბუნალის წესდება ერთი-ერთში იმეორებს აღნიშნული კონვენციის დებულებებს.

გენოციდის დანაშაული შეიძლება გამოიხატოს შემდეგ ქმედებებში ჯგუფის წევრთა მკვლელობში; ჯგუფის წევრთათვის სხეულის მძიმე დაზიანების ან ფსიქიკური მოშლილობის მიყენებაში; ჯგუფისათვის განზრახ ისეთი პირობების შექმნაში, რაც მიზნად ისახავს მის მთლიან ან ნაწილობრივ ფიზიკურ განადგურებას; ისეთი ზომების გატარებაში, რომელთა მიზანია ჯგუფის შიგნით შობადობის აღკვეთა; ერთი ჯგუფიდან მეორეში ბავშვების ძალადობით გადაცემაში. თითოეული ამ ქმედების გენოციდად დაკვალიფიცირებისათვის, აუცილებელია სახეზე იყოს ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი ან რელიგიური ჯგუფის მთლიანი ან ნაწილობრივი განადგურების სპეციალური მიზანი.

ამ მუხლით დასჯად ქმედებას წარმოადგენს არა მარტო ზემოთ მითითებული ქმედებების ჩადენა, არამედ შეთქმულება გენოციდის ჩადენის მიზნით; პირდაპირი და საჯარო წაქეზება

⁶⁸ resolution 96 (1946)

გენოციდის ჩადენისათვის; გენოციდის ჩადენის მცდელობა და თანამონაწილეობა გენოციდში. როგორც ვხედავთ ნორმით დაცულ სიკეთეს მხოლოდ ინდივიდუალურ სამართლებრივ სიკეთე ადამიანის სიცოცხლე და ჯანმრთელობა წარმოადგენს. ქმედება შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ განზრახი მოქმედებით.

რაც შეეხება ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულს, „იუგოსლავიის წესდების“ მე-5 მუხლის „თანახმად, დასჯადია, შემდეგი დანაშაულები: მკვლელობა, განადგურება, დამონება, დეპორტაცია, დაპატიმრება, წამება, გაუპატიურება, პოლიტიკური, რასობრივი და რელიგიური ნიშნით დევნა და სხვა არაადამიანური მოქმედებები ჩადენილი საერთაშორისო თუ შიდა ხასიათის კონფლიქტის დროს ნებისმიერი სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ.

მოცემულ შემთხვევაშიც წესდება არ შეიცავს ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის სრულ ჩამონათვალს. განსხვავებით ომის დანაშაულისაგან, ამ შემთხვევაში ნორმით დაცულ სიკეთეს მხოლოდ ინდივიდუალურ სამართლებრივი სიკეთე -ადამიანის სიცოცხლე, ჯანმრთელობა და თავისუფლება წარმოადგენს და დანაშაულებრივი ქმედების (მკვლელობის, განადგურების, დამონების, დეპორტაციის) ობიექტიც მხოლოდ სამოქალაქო მოსახლეობაა.

იუგოსლავიის სისხლის სამართლის ტრიბუნალის სტატუტის მე-7 მუხლის 1-ლი ნაწილი პირის ინდივიდუალურ პასუხისმგებლობას აწესებს დანაშაულის ჩადენის, დაგეგმვის, შეკვეთის, წაქეზების და დახმარებისთვის.⁶⁹

⁶⁹Statute of the International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia(1993), article7(1)

იუგოსლავიის ტრიბუნალის წესდებამ ნიურბერგისა და ტოკიოს წესდებებისაგან განსხვავებით, დანაშაულებრივი მონაწილეობის უფრო სრულყოფილი დოქტრინა ჩამოაყალიბა.

ტრიბუნალის მიერ ჩამოყალიბდა სამი ელემენტი ჯგუფური დანაშაულისათვის, ესენია ადამიანთა ჯგუფი, გეგმა და გეგმის შედეგად გარკვეული წვლილის შეტანა დანაშაულის ჩადენაში. ტრიბუნალის მიხედვით ჯგუფური დანაშაული შეიძლება დავყოთ სამ კატეგორიად:

პირველ კატეგორიაში შედის ის დანაშაულები, რომელთაც ადამიანების გარკვეული ჯგუფი გეგმავს და სისრულეში მოჰყავს. ამ შემთხვევაში, ვინაიდან ყველა მონაწილეს ჰქონდა განზრახვა ჩადენა დანაშაული, თითოეულ მათგანს ეკისრება სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა.

მეორე კატეგორია მოიცავს სისტემურ დანაშაულს. დანაშაულის ჩამდენი პირი გათვითცნობიერებული უნდა იყოს სისტემის კრიმინალურობაში და უნდა ჰქონდეს სისტემის ფარგლებში დანაშაულის ჩადენის განზრახვა. ასეთი პირი პასუხისმგებელია სისტემის ჩარჩოებში ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედებისათვის.

მესამე კატეგორია მოიცავს ისეთ დანაშაულებს, რაც ჩადენილია გეგმის ჩარჩოებს გარეთ. ჯგუფური დანაშაულის ჩამდენი შეიძლება პასუხისმგებელი იყოს ისეთი დანაშაულისათვის, რაც არ არის ჯგუფის გეგმით განსაზღვრული, თუმცა ის წარმოადგენს გეგმით გათვალისწინებული დანაშაულის ბუნებრივ შედეგს.⁷⁰

იუგოსლავიის ტრიბუნალს, ისევე როგორც რუანდის ტრიბუნალს მნიშვნელოვანი როლი მიუძღვის მეთაურის პასუხისმგებლობის

⁷⁰ ლ.ლიპარტელიანი, მ.მოთაშვილი, ინდივიდის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა იუგოსლავიის ტრიბუნალის მიხედვით (სტუდენტების სამეცნიერო ნაშრომთა კრებული), თბილისი, 2017, 127

საკითხის დეფინიციის. იუგოსლავიის ტრიბუნალმა მის მიერ განხილულ მრავალ საქმეში გააკეთა მითითება იმასთან დაკავშირებით თუ როდის არის დანაშაულის უშუალო აღმსრულებელი ბრალდებული მეთაურის კანონიერ დაქვემდებარებაში; როდის შეერაცხება ბრალდებულს დანაშაულის შესახებ ცოდნის ფაქტი, როცა არ არის საკმარისი მტკიცებულებები ბრალდებულის მიერ დანაშაულებრივი ქმედებების შესახებ ცოდნის ფაქტთან დაკავშირებით; როდის ეკისრება ბრალდებულ მეთაურს ვალდებულება, გამოიძიოს ქვეშევრდომთა ქმედებები; რა სახის დამსჯელობითი და თავიდან აცილების ზომები უნდა გაატაროს, რომ არ დაირღვეს მასზე დაკისრებული ვალდებულება⁷¹.

იმისათვის, რომ იუგოსლავიის ტრიბუნალის სტატუტის მე-7 მუხლის მე-3 პუნქტის მიხედვით მეთაურის პასუხისმგებლობის საკითხი დადგეს, აუცილებელია, რომ ზემდგომი ახორციელებდეს პირდაპირ ან არაპირდაპირ კონტროლს ქვეშევრდომებზე, რომელთაც ჩაიდინეს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის მძიმე დარღვევები; ზემდგომმა იცოდა ან უნდა სცოდნოდა ქვეშევრდომის საქმიანობის შესახებ და ზემდგომმა უნდა მიიღოს აუცილებელი და გონივრული ზომები უფლებამოსილების ფარგლებში, რათა თავიდან აიცილოს დანაშაულის ჩადენა ან დასაჯოს დამნაშავეები.⁷²

ზემდგომის ეს პასუხისმგებლობა ეფუძნება იმ გარემოებას, რომ იგი უნდა ახორციელებდეს კონტროლს ქვეშევრდომთა მიმართ და ჰქონდეს შესაძლებლობა, თავიდან აიცილოს დარღვევები ან დასაჯოს მათი ჩამდენი დამნაშავე პირები. არც ჟენევის კონვენციების 1-ლი დამატებითი ოქმის 86-ე მუხლი და არც ამ

⁷¹ იქვე

⁷² იქვე

სტატუტის მე-7 მუხლის მე-3 პუნქტი არ აწესებს პასუხისმგებლობას არასამხედრო მეთაურებზე, იმის გამო, რომ ისინი თანამდებობდრივად ძალიან მაღლა დგანან დანაშაულის აღმასრულებელზე.⁷³

იუგოსლავიის ტრიბუნალის მიერ განხილულ საქმთა შორის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია დუშკო ტადიჩის საქმე. დუშკო ტადიჩი იყო სამხედრო შენაერთის მეთაური და 1992 წელს ბოსნიელი მუსლიმების წინააღმდეგ მრავალრიცხოვან და სასტიკ დანაშაულებს სჩადიოდა.

1999 წლის 15 ივლისს ტრიბუნალის სააპელაციო პალატამ გამოიტანა საბოლოო განაჩენი მოცემულ საქმეზე. ტადიჩის მიმართ წარდგენილი ერთ-ერთი ბრალდება შეეხებოდა 5 მამაკაცის მკვლელობას, რაც ტადიჩის სამხედრო შენაერთის მიერ ერთ-ერთ სოფელში ჩატარებული ოპერაციის შედეგად განხორციელდა. სააპელაციო სასამართლომ ტადიჩი დამნაშავედ ცნო აღნიშნულ ბრალდებაში. ტრიბუნალის პოზიცია გამომდინარეობდა „საერთო მიზნის „დოქტრინიდან, რომ ტადიჩი პასუხისმგებელი უნდა ყოფილიყო მკვლელობაზე იმ შემთხვევაშიც, თუ ის ჩადენილი იყო მისი ჯგუფის სხვა წევრების მიერ და მაშინაც, თუ ეს ქმედებები აუცილებლობით არ შეადგენდა საერთო გეგმის ნაწილს. სააპელაციო პალატის აზრით მკვლელობის რისკი გახდა წინასწარი საერთო გეგმის განხორციელების განკერძოებული შედეგი და ბრალდებულმა გამოიჩინა გაუფრთხილებლობა ან გულგრილობა ასეთი რისკის მიმართ.

აღნიშნული საქმე საინტერესოა იმ თვალსაზრისითაც, რომ სააპელაციო პალატამ დადასტურებულად მიიჩნია დუშკო ტადიჩის მიერ ომის წარმოების კანონებისა და ჩვეულებების

⁷³ იქვე

დარღვევა და საქმის თავდაპირველად განმხილველი სასამართლო პალატისაგან განსხვავებით, მსგავსი ქმედებების ჩადენა შინაარსობრივად მიიჩნია საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის დარღვევად.⁷⁴

ქენევის 1949 წლის 12 აგვისტოს კონვენციები და მათი პირველი დამატებითი ოქმი ზოგიერთი სახის დანაშაულს მიიჩნევს სერიოზულ დარღვევად⁷⁵ და უნივერსალურ პრინციპზე დაყრდნობით მათ დასჯადად აცხადებს. ქენევის ამ კონვენციების მიხედვით სერიოზული დარღვევების კონცეფცია არ გამოიყენება არასაერთაშორისო შეიარაღებულ კონფლიქტთან მიმართებით.

იმისათვის, რომ ტადიჩი ჰუმანიტარული სამართლის სერიოზული დარღვევისათვის გაესამართლებინათ, ამოსავალი წერტილი უნდა ყოფილიყო შეიარაღებული კონფლიქტის საერთაშორისო ხასიათის დამტკიცება. ქენევის კონვენციების მე-2 მუხლი კონფლიქტის საერთაშორისო ხასიათს ორ ან მეტ სახელმწიფოს შორის ადგენს. ბოსნიელი სერბები, თავისთავად არ წარმოადგენდნენ სახელმწიფოს. საპელაციო პალატას უნდა განესაზღვრა, მოქმედებდნენ თუ არა ისინი როგორც იუგოსლავიის ფედერალური რესპუბლიკის წარმომადგენლები. სააპელაციო პალატამ, უკუაგდო სტანდარტი, რომელიც საერთაშორისო სასამართლომ დაადგინა საქმეზე „ნიკარაგუა შეერთებული შტატების წინააღმდეგ“. აღნიშნული საქმის მიხედვით, მხოლოდ მონაწილეობა, თუნდაც გადამწყვეტი ხასიათის (აჯანყებულთა დაფინანსება, წრთვნა,

⁷⁴ ლ.ლიპარტელიანი, მ. მოთიაშვილი, ინდივიდის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა იუგოსლავიის ტრიბუნალის მიხედვით (სტუდენტების სამეცნიერო ნაშრომთა კრებული), თბილისი, 2017, 127-128

⁷⁵ ქენევის I კონვენცია, (1949), მუხლი 50; ქენევის II კონვენცია, (1949), მუხლი 51; ქენევის III კონვენცია (1949), მუხლი 130; ქენევის IV კონვენცია, (1949) მუხლი 147; I დამატებითი ოქმი, მუხლები: 11(4), 85 და 86

აღჭურვა, სამიზნეების შერჩევა და ოპერაციების დაგეგმვა) არასაკმარისია იმისათვის, რომ პასუხისმგებლობა შეერაცხოს მესამე სახელმწიფოს.

ტადიჩის საქმეზე სააპელაციო პალატამ მიიჩნია, რომ მიუხედავად სახელმწიფო და ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის განსხვავებისა, თვით სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის დამკვიდრებული სტანდარტის ტესტიც არააღმაჯერებელი იყო და გადასინჯვას საჭიროებდა. პალატის აზრით მესამე სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის საკითხის დასასმელად სავსებით საკმარისი იყო ე.წ „ზოგადი კონტროლის სტანდარტი“. უცხო სახელმწიფოს მხრიდან სამხედრო თუ გასამხედროებულ ორგანიზაციაზე ზოგადი კონტროლის არსებობა შესაძლებელს ხდიდა მისთვის ამ ორგანიზაციის მიერ ჩადენილ ყველა ქმედებაზე პასუხისმგებლობის შერაცხვას და შესაბამისად, საერთაშორისო კონფლიქტებში საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ამოქმედებას.

ტადიჩის საქმეზე სააპელაციო პალატამ გააგრძელა საკუთარი პრაქტიკაა და შეეცადა უფრო მეტი სიცხადე შეეტანა ადამიანურობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულების ზოგად ელემენტში. კერძოდ, ამ საკითხში აუცილებელია დადგინდეს შემაკავშირებელი რგოლის არსებობა შეიარაღებული კონფლიქტის არსებობასა და ჩადენილ დანაშაულს შორის. პალატის განმარტებით ასეთი რგოლის განსაზღვრა უნდა განხორციელდეს ორი გარემოების გათვალისწინებით:

1. ქმედების ჩადენა გეოგრაფიულად და ქრონოლოგიურად დაკავშირებული უნდა იყოს შეიარაღებულ კონფლიქტთან⁷⁶

⁷⁶ტადიჩის საქმე, სააპელაციო პალატის განაჩენი (1999), პუნქტები 239 და 633

2. ქმედება არ უნდა იყოს არსობრივად განწყენებული შეიარაღებული კონფლიქტის კონტექსტიდან.⁷⁷

სააპელაციო პალატამ მიიჩნია, რომ უკანასკნელი პირობა თავის მხრივ კიდევ ორი კომპონენტისაგან შედგება, კერძოდ:

1. ქმედების ჩამდენმა იცის ქმედების ჩადენასთან დაკავშირებული უფრო ფართო კონტექსტის შესახებ;⁷⁸
2. ქმედების ჩადენა არაა განპირობებული მხოლოდ და მხოლოდ ჩამდენის პირადი მოტივებით.⁷⁹ (ეს კომპონენტი მოცემულ საქმეში პალატამ არ მიიჩნია რელევანტურად).

იუგოსლავიის ტრიბუნალის მიერ განხილულ საქმეთაგან მნიშვნელოვანია ასევე „გენერალ ბლასკიჩის საქმე“. ბლასკიჩი 1992 წელს დაინიშნა HVO- ს შეიარაღებული ძალების მთავარსარდლად ცენტრალურ ბოსნიაში. მას ბრალი დაედო მასში, რომ HVO- ს წევრებთან შეთანხმებით, დაგეგმა, წააქეზა, შეუკვეთა ან სხვაგვარად დაეხმარა და ხელი შეუწყო დანაშაულის დაგეგმვას, მომზადებას ან შესრულებას. ბლასკიჩს ბრალი დაედო ასევე, მასში, რომ მან იცოდა ან უნდა სცოდნოდა იმის შესახებ, რომ მის დაქვემდებარებაში მყოფი პირები ჩადიოდნენ დანაშაულს, ან არ მიიღო გონივრული ზომები დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად ან არ დასაჯა დამნაშავეები. 2003 წლის 3 მარტს იუგოსლავიის ტრიბუნალის მიერ გენერალ ბლასკიჩს შეეფარდა შემდეგი დანაშაულებრივი ქმედებების ჩადენა:

- ენევის კონვენციების 7 მძიმე დარღვევა
- ომის კანონებისა და ჩვეულებების 11 დარღვევა;
- ადამიანობის წინააღმდეგ მიმართული 3 დანაშაული;

⁷⁷ოქცე: პუნქტი 634

⁷⁸ოქცე: პუნქტები 656-657

⁷⁹ოქცე: პუნქტები 658-659

- იუგოსლავიის ტრიბუნალის სტატუტის მე-2, მე-3, მე-5 მუხლებით გათვალისწინებული ქმედებები.⁸⁰

ბლასკიჩს, როგორც მეთაურს უნდა მიეღო აუცილებელი და გონივრული ზომები, რითაც თავიდან იქნებოდა აცილებული ზემოთ აღნიშნული დანაშაულების ჩადენა ხორვატიის თავდაცვის საბჭოს შეიარაღებული ძალების მიერ. ბლასკიჩს, როგორც მეთაურს თავისი პოზიციიდან გამომდინარე უნდა სცოდნოდა, თუ რას ჩადიოდნენ მის დაქვემდებარებაში მყოფი ჯარები და თუ არ იცოდა ესეც დანაშაულს წარმოადგენს.⁸¹

სასამართლო პალატის მითითებით სამხედრო მეთაურები მუდმივად ინფორმირებული უნდა იყვნენ იმის თაობაზე, ასრულებენ თუ არა მათი ქვეშევრდომები დაკისრებულ ამოცანებს და ამ მხრივ უნდა მიიღონ აუცილებელი ზომები. თუ ზემდგომი გულმოდგინედ ასრულებდა დაკისრებულ მოვალეობას და მაინც ვერ შეიტყო ჩადენილი ან შემდგომ ჩასადენ დანაშაულთა შესახებ, მაშინ მას ამისათვის პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება.⁸²

იუგოსლავიის ტრიბუნალმა წინა საერთაშორისო ტრიბუნალებისაგან განსხვავებით მნიშვნელოვანი ადგილი დაუთმო დანაშაულში თანამონაწილე პირების მიმართ პასუხისმგებლობის განსაზღვრის საკითხს. საკითხს დიდი მნიშვნელობა მიანიჭა არამარტო ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის გასარკვევად, არამედ სასჯელის განსაზღვრის მიზნითაც. მაგალითად, იუგოსლავიის ტრიბუნალი მის მიერ განხილულ „ვასილიევიჩის საქმეში“ აღნიშნავს, რომ დახმარება და წაქეზება იწვევს პასუხის-

⁸⁰ ლ.ლიპარტელიანი, მ. მოთიაშვილი, ინდივიდის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა იუგოსლავიის ტრიბუნალის მიხედვით (სტუდენტების სამეცნიერო ნაშრომთა კრებული), თბილისი, 2017, 129

⁸¹ იქვე

⁸² იქვე

მგებლობის ისეთ სახეს, რომელიც უფრო ნაკლებ სასჯელს იმსახურებს, ვიდრე დანაშაულის თანამონაწილეობრივი აღსრულება.⁸³ დანაშაულებრივ ქმედებაში მონაწილეობის ხარისხი განსაზღვრავს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის სიმძიმეს. „სემანცას“ საქმეში, რომელშიც დანაშაულებრივი ქმედება გამოიხატებოდა წაქეზებაში, დახმარებასა და ბრძანების გაცემაში, ტრიბუნალმა დაადგინა, რომ ქმედება უნდა დაკვალიფიკირდეს, როგორც ბრძანების გაცემა.⁸⁴ გადაწყვეტილების საფუძველი ის არის, რომ ბრძანების გაცემა არის ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ყველაზე მძიმე ხარისხი და შესაბამისად, ყველაზე მკაცრი სასჯელიც უნდა იქნას გამოყენებული.

რუანდის ტრიბუნალის სტატუტით გათვალისწინებულია ისეთი დანაშაულები, როგორიცაა გენოციდი⁸⁵ და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული⁸⁶. ვინაიდან რუანდის შეიარაღებული კონფლიქტი წარმოადგენდა სამოქალაქო ომს, ჟენევის კონვენციის დარღვევები, რომელიც საერთაშორისო კონფლიქტებს ეხება არ არის ტრიბუნალის სტატუტით გათვალისწინებული. ის მხოლოდ 1949 წლის ჟენევის კონვენციების საერთო მე-3 მუხლით და II დამატებითი ოქმით გათვალისწინებულ დარღვევებს მოიცავს⁸⁷.

რუანდის წესდებით გათვალისწინებული გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობა იდენტურია იუგოსლავიის ტრიბუნალის

⁸³ Judgment, Vasiljevic, (IT-98-32-A), Appeals Chamber, 25 February, 2004, paragraph 182;

⁸⁴ Judgment, Semanza, (ICTR-97-20-A), Appeals Chamber, 20 May, 2005, paragraph 355

⁸⁵ Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda, (1994), Article 2.

⁸⁶ იქვე: Article 3

⁸⁷ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 115

წესდებაში მითითებული ამ დანაშაულის შემადგენლობის მოცემულ შემთხვევაში, იუგოსლავიის ტრიბუნალისგან ოდნავ განსხვავებულად არის წარმოდგენილი ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული. რუანდის წესდების მიხედვით დასჯადია მკვლელობა, განადგურება, დამონება, დეპორტაცია, დაპატიმრება, წამება, გაუპატიურება, პოლიტიკური, რასობრივი და რელიგიური ნიშნით დევნა და სხვა არაადამიანური მოქმედებები ჩადენილი ნებისმიერი სამოქალაქო საზოგადოების წინააღმდეგ, ფართომასშტაბიანი და სისტემატიური თავდასხმის დროს ეროვნულ, პოლიტიკურ, ეთნიკურ, რასობრივ ან რელიგიურ ნიადაგზე.⁸⁸ რუანდის წესდებაში ხაზი გაესვა სამოქალაქო საზოგადოებაზე ფართომასშტაბიან და სისტემატიურ თავდასხმას, რაც იუგოსლავიის შემთხვევაში არ ყოფილა მითითებული (იუგოსლავიის წესდებაში მითითებულია საერთაშორისო თუ შიდა ხასიათის კონფლიქტის დროს).

რაც შეეხება წესდებით გათვალისწინებულ მესამე დანაშაულს, როგორც ზემოთ ავლნიშნე, ის მხოლოდ 1949 წლის ჟენევის კონვენციების საერთო მე-3 მუხლით და II დამატებითი ოქმით გათვალისწინებულ დარღვევებს მოიცავს. ეს დარღვევებია: ძალადობა ადამიანის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, ფიზიკური და ფსიქიკური კეთილდღეობის წინააღმდეგ, კერძოდ მკვლელობა, ასევე სასტიკი მოპყრობა, როგორიცაა წამება, დასახიჩრება ან ნებისმიერი სახის ფიზიკური სასჯელი; კოლექტიური სასჯელი; მძევლების აყვანა; ტერორისტული აქტები; პირადი ღირსების შელახვა, განსაკუთრებით დამამცირებელი და შეურაცმყოფელი მოპყრობა, გაუპატიურება, იძულებითი პროსტიტუცია და ნებისმიერი ფორმის უხამსი თავდასხმა; მარადიურობა; სიკვდილით დასჯა განაჩენის გამოტანის გარეშე, განაჩენის გამოტანა ყველა იმ შესაძლო სასამართლო გარანტიის გამოყენების

⁸⁸ Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda, (1994), Article 3

გარეშე, რაც აღიარებულია ცივილიზებული საზოგადოების მიერ და სიკვდილით დასჯა წინა განაჩენის გამოტანის გარეშე, ნებისმიერი ზემოთ აღნიშნული ქმედების ჩადენის მუქარა.⁸⁹

უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ქმედებების ჩამონათვალი არ არის სრული და იგი შეიძლება სხვა სახის ქმედებითაც იქნას განხორციელებული.

იუგოსლავიის ტრიბუნალის მსგავსად, მოცემულ შემთხვევაშიც ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა დაწესებულია იმ პირების მიმართ, რომლებმაც ჩაიდინეს რუანდის წესდების მე-2-მე-4 მუხლებით გათვალისწინებული დანაშაულების დაგეგმვა, წაქეზება, შეკვეთა და აღსრულება, ან სხვაგვარად დაეხმარა ამ ქმედებათა დაგეგმვაში, მომზადებაში ან აღსრულებაში.⁹⁰

წინა ტრიბუნალების მსგავსად, მოცემულ შემთხვევაშიც ბრალდებული პირის ოფიციალური თანამდებობა, იქნება ეს სახელმწიფო მეთაური თუ ნებისმიერი ოფიციალური თანამდებობის პირი, არ იწვევს მათი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას და არც სასჯელის შემცირებას.

სტატუტის მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტის მიხედვით, ზემდგომს რომ დაეკისროს პასუხისმგებლობა, უნდა დამტკიცდეს პირდაპირი სამხილებიდან ან მათში წარმოდგენილი გარემოებებიდან გამომდინარე, რომ მან იცოდა ან ჰქონდა მიზეზი, რომ სცოდნოდა მისი ქვეშევრდომის მიერ ჩადენილი დანაშაულის შესახებ. იმისათვის, რომ ზემდგომს შეერაცხოს საერთაშორისო სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა, აუცილებელია დამტკიცდეს:

⁸⁹ იქვე: Article 4

⁹⁰ იქვე: Article 6 (1)

- ზემდგომმა ნამდვილად იცოდა, რაც სამხილებიდან პირდაპირ ჩანს ან მათში წარმოდგენილი გარემოებები გვიჩვენებს, რომ მისი ქვემდგომნი ჩადიოდნენ ან ჩაიძინეს დანაშაული;
- ზემდგომი ფლობდა ინფორმაციას რისკის არსებობის შესახებ, რომ მისი ქვეშევრდომები ჩადიოდნენ, ჩაიძინეს ან აპირებდნენ ჩაედინათ დანაშაული და ამის დასადასტურებლად ზემდგომს სჭირდებოდა დამატებითი გამოძიების ჩატარება;
- ზემდგომმა „უნდა იცოდეს“ მისი ქვეშევრდომის ქმედებების შესახებ. ცოდნის არქონა წარმოადგენს დაუდევრობას, როცა ზემდგომი თავის ვალდებულებებს უგულვებელყოფს, როცა ზემდგომი დაუდევრობას იჩენს საკუთარი ვალდებულებებისადმი.

რაც შეეხება, თავად იმ პირის პასუხისმგებლობის საკითხს, რომელიც ხელისუფლების ან ზემდგომი ორგანოს ბრძანებით, მოქმედებდა, იუგოსლავიისა და რუანდის წესდებების მიხედვით არ თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, მაგრამ თუ ტრიბუნალი განსაზღვრავს ასეთ პირის მიმართ შესაძლოა სასჯელის შემსუბუქება.

ერთ-ერთი საქმე რომელიც რუანდის ტრიბუნალმა განიხილა იყო „The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu“. Jean-Paul Akayesu 1993 წლის აპრილიდან 1994 წლის ივნისამდე მუშაობდა ბუგემისტრად ტაბას კომუნაში. მას ბრალი ედებოდა გენოციდის, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ჩადენაში და ჟენევის კონვენციების საერთო მე-3 მუხლის დარღვევაში.

ამ და სხვა საქმეებში ტრიბუნალმა მიუთითა, რომ სტატუტით გათვალისწინებული ქმედებებს: გენოციდს, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულს და ჟენევის კონვენციის

მესამე მუხლის დარღვევას აქვთ განსხვავებული ელემენტები და მეტიც, გამიზნულია იმისათვის, რომ დაიცვან განსხვავებული ინტერესები.

გენოციდის დანაშაული არსებობს მაშინ, როდესაც კონკრეტული ჯგუფების მასობრივი განადგურების საფრთხე არსებობს. ადამიანურობის წინააღმდეგ დანაშაული სახეზეა, როდესაც მშვიდობიანი მოსახლეობა დაცული უნდა იქნას დევნიდან. რაც შეეხება ჟენევის კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევას, სახეზეა როდესაც მშვიდობიანი მოსახლეობა დაცული უნდა იქნას ომის დანაშაულებისგან სამოქალაქო ომის დროს. აღნიშნულ დანაშაულებს აქვთ განსხვავებული მიზნები და შესაბამისად ერთად ვერასოდეს იარსებებენ. პალატა არ მიიჩნევს, რომ გენოციდის ნებისმიერი ფორმა, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული და მესამე მუხლის დარღვევა იერარქიულად დაქვემდებარებულია ერთმანეთთან.⁹¹

რაც შეეხება ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის საკითხს, რაუნდის ტრიბუნალის წესდების მე-6 მუხლის 1-ლი ნაწილის თანახმად, პირი, რომელმაც დაგეგმა, წააქეზა, შეუკვეთა, ჩაიდინა ან სხვაგვარად დაეხმარა და ხელი შეუწყო დაგეგმვა, მოემზადებინა ან აღესრულებინა რაუნდის წესდების მე-2-მე-4 მუხლებით გათვალისწინებული დანაშაული, პასუხს აგებს ინდივიდუალურად. ამგვარად, პირი პასუხს აგებს არა მხოლოდ როგორც დანაშაულის უშუალოდ ამსრულებელი, არამედ ბრალდებული შეიძლება იყოს პასუხისმგებელი სხვისი დანაშაულებრივი ქმედებებისთვის, როცა დაგეგმავს, წააქეზებს, შეუკვეთავს ან დაეხმარება და ხელს შეუწყობს დანაშაულის ჩადენას.

⁹¹ The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu (Case No. ICTR-96-4-T, September 2, 1998, <http://www.un.org/ictu>).

ისე როგორც იუგოსლავიის ტრიბუნალმა, რუანდის ტრიბუნალმაც გააკეთა მნიშვნელოვანი განმარტებები მეთაურის პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებით და იგივე Jean-Paul Akayesu“-ის საქმეში განმარტა, რომ მეთაურის პასუხისმგებლაში მისაცემად საკმარის საფუძველს წარმოადგენს ის, რომ მან იგოდეს მისი ქვეშევრდომების მიერ დანაშაულის ჩადენის შესახებ და არ მიიღოს გონივრული და აუცილებელი ზომები მის თავიდან ასაცილებლად ან დამნაშავეთა დასასჯელად.⁹²

რუანდის ტრიბუნალი შინაარსობრივად არ განსაზღვრავს, თუ რას მოიცავს „აუცილებელი და გონივრული“ ზომები, მაგრამ განხილული საქმეები ამ საკითხს ეხება და უნდა აღინიშნოს, რომ ეს აუცილებელი და გონივრული ზომები გამომდინარეობს ზემდგომის პოზიციიდან, ყოველი კონკრეტული საქმის შესაბამისად.

„მუსამას“ საქმეში, სადაც ბრალდებული იყო ჩაის ქარხნის დირექტორი, იგი ფლობდა de jure და de facto კონტროლს ქარხნის მუშახელზე და მის შემთხვევაში ეს ზომები გულისხმობდა, რომ „მას შეეძლო გადაეყენებინა ან გადაეყენებოდა დაშუქებოდა ჩაის ქარხნის თანამშრომლებს, რომლებიც ჩადიოდნენ სტატუტით გათვალისწინებულ ქმედებებს, მაგრამ მან ეს არ გააკეთა. „მუსამას“ საქმეში იმის მაგივრად, რომ მას მიეღო აუცილებელი და გონივრული ზომები დანაშაულის ასაცილებლად, პირიქით მისი იქ ყოფნითა და უშუალო მონაწილეობით ეხმარებოდა მის ქვეშევრდომებს ამ ქმედებების ჩადენაში.“⁹³

სტატუტის მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტის მიხედვით, ზემდგომს რომ დაეკისროს პასუხისმგებლობა, უნდა დამტკიცდეს პირდაპირი სამხილეებიდან ან მათში წარმოდგენილი გარემოებებიდან

⁹² იქვე (479)

⁹³ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 120

გამომდინარე, რომ მან იცოდა ან ჰქონდა მიზეზი, რომ სცოდნოდა მისი ქვეშევრდომის მიერ ჩადენილი დანაშაულის შესახებ.

საქმეში “Prosecutor v. Kayishema & Ruzindana” ტრიბუნალმა მიიჩნია, რომ ზემდგომი უნდა ახორციელებდეს ეფექტიან კონტროლს, დე ფაქტო ან დე იურე, ანუ ზემდგომის პასუხისმგებლობის საკითხი მხოლოდ დე ფაქტო კონტროლის დროსაც დგება. (კაიშამა ახორციელებდა დე ფაქტო კონტროლს ყველა თავდამსხმელზე, რომელიც მონაწილეობდა მკვლელობებში). ტრიბუნალმა მიიჩნია, რომ ზემდგომის პასუხისმგებლობისათვის საკმარისია ნაჩვენები იყოს, რომ ბრალდებულს აქვს ზეგავლენა ქვეშევრდომებზე; მოქმედება ან უმოქმედება, რომელსაც ახორციელებს დე ფაქტო მეთაური სტატუტის მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტის მიხედვით, პირს აკისრებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას.⁹⁴

მუსამას საქმეში ბრალდებული ამტკიცებდა, რომ ერთი და იგივე ფაქტზე დაყრდნობით ტრიბუნალმა არასწორად მოახდინა მისი მსჯავრდება როგორც გენოციდის, ასევე ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის მუხლით. მუსამამ მიუთითა აქაუზის გადაწყვეტილებაზე, სადაც ტრიბუნალმა დაასკვნა, რომ დასაშვებია ერთი და იგივე ფაქტობრივი გარემოებების დროს, ბრალდებულის მსჯავრდება ორივე დანაშაულისათვის (1) როდესაც დანაშაულებს აქვთ განსხვავებული ელემენტები 2) როდესაც დანაშაულის წინაპირობები ქმნის სხვადასხვა ინტერესის დაცვის შესაძლებლობას და 3) როდესაც აუცილებელია დანაშაულების ერთობლიობაში განხილვა იმისათვის, რომ სრულად იქნას დახასიათებული მსჯავრდებულის ქმედება. სამოქალაქო მოსახლეობის მკვლელობის, დისკრიმინაციული

⁹⁴ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 117

დამოკიდებულების, კონკრეტული განზრახვის, ფართომასშტაბიანი და სისტემური თავდასხმის სხვადასხვა ელემენტების შესწავლის შემდეგ Musema ასკვნის, რომ მიუხედავად იმისა, რომ ამ ორ დანაშაულს შეიძლება ჰქონდეს განსხვავებული ელემენტები, ამ საქმეში ყველა ეს ელემენტი არის განადგურების ელემენტები, შედის გენოციდის განსაზღვრებაში. ის დასძენს, რომ არ განსხვავდება დაცული სოციალური ინტერესები, რადგან სტატუტის მე-3 მუხლით დაცული სამოქალაქო მოსახლეობა მთლიანად მოიცავს მე-2 მუხლით დაცულ სამოქალაქო მოსახლეობას. თავისი მოსაზრების განსამტკიცებლად მუსამა მიუთითებდა ორივე დანაშაულისათვის საერთო მტკიცებულებებზე და ელემენტებზე.

სააპელაციო სასამართლომ მიმოიხილა, რა ამ საკითხთან დაკავშირებით იუგოსლავიის ტრიბუნალის მიდგომები განმარტა, რომ გენოციდი მოითხოვს ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი ან რელიგიური ჯგუფის მთლიანად ან ნაწილობრივ განადგურების განზრახვას, რაც არ არის საჭირო განადგურებით ჩადენილი ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულისათვის. განადგურებისათვის, როგორც ადამიანურობის წინააღმდეგ ჩადენილ დანაშაულისათვის აუცილებელია იმის დადასტურება, რომ ჩადენილი დანაშაული წარმოადგენს სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ ფართოდ გავრცელებული ან სისტემური თავდასხმის ნაწილს, რაც არ არის საჭირო გენოციდის შემთხვევაში. შესაბამისად, მიიჩნია, რომ ერთი და იგივე ფაქტობრივი გარემოებების შემთხვევაში შესაძლებელი იყო პირის მსჯავრდება ორივე დანაშაულისათვის.⁹⁵

⁹⁵ The Prosecutor v. Musema, Case No. ICTR 96-13-T , 16 November 2001 (<http://www.un.org/ict/>).

საბოლოო დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ როგორც იუგოსლავიის ისე რუანდის ტრიბუნალებს გააჩნიათ, როგორც საერთო დამახასიათებელი ნიშნები ისე, განსხვავებები:

- ორივე ტრიბუნალი შექმნილი იქნა გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციით და გაეროს ყველა წევრი სახელმწიფო ვალდებულია ითანამშრომლოს ტრიბუნალებთან;
- ორივე ტრიბუნალი მოქმედებს საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული ნორმების საფუძველზე;
- ორივეს იდენტური პროცედურული ნორმები გააჩნია.⁹⁶

რაც შეეხება განსხვავებებს, ეს განსხვავებებია:

- იუგოსლავიის ტრიბუნალის იურისდიქცია ვრცელდება როგორც საერთაშორისო, ასევე შიდა შეიარაღებული კონფლიქტების დროს ჩადენილ დანაშაულებზე, რუანდის ტრიბუნალის იურისდიქცია კი, შიდა შეიარაღებული კონფლიქტით გამოწვეულ დანაშაულებზე;
- იუგოსლავიის ტრიბუნალის იურისდიქცია ვრცელდება იმ დანაშაულებზე, რომლებიც ჩადენილია 1991 წლიდან ყოფილი იუგოსლავიის ტერიტორიაზე, ხოლო რუანდის ტრიბუნალის იურისდიქცია იმ დანაშაულებზე, რომლებიც ჩადენილია რუანდასა და მის მიმდებარე ტერიტორიაზე 1994 წლის 1 იანვრიდან 1994 წლის 31 დეკემბრის ჩათვლით;
- იუგოსლავიის ტრიბუნალი განიხილავს ადამიანურობის წინააღმდეგ დანაშაულს, რომელიც ჩადენილია საერთაშორისო კონფლიქტის დროს, ხოლო რუანდის ტრიბუნალის შემთხვევაში ადამიანურობის წინააღმდეგ დანაშაული განიხილება იმ შემთხვევაში, თუ ის ჩადენილია ეროვნულ, პოლიტიკურ, ეთნიკურ, რასობრივ ან რელიგიური ნიადაგზე.⁹⁷

⁹⁶ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 121

⁹⁷ იქვე: 121

III თავი. ინდივიდის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა
სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს (ICC)
მიხედვით

3.1. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შექმნის
საფუძვლები

ობიექტურობა მოითხოვს ითქვას, რომ მიუხედავად ზემოხსენებული ტრიბუნალების სამოქმედო არეალის შეზღუდულობისა, მათ მაინც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს (და კვლავაც ასრულებენ). თვით ის ფაქტიც, რომ რომის სტატუტი დღეს რეალობაა, დიდწილად ამ ტრიბუნალების დამსახურებაა. მათ მიერ განხილულ ზოგიერთ საქმეზე გამოტანილი განაჩენი კი, საერთაშორისო სისხლის სამართლისა და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის განვითარებისათვის უაღრესად მნიშვნელოვანია და ექვეგარეშება, რომ დიდად წაადგება ახალშობილ მუდმივმოქმედ სასამართლოს.⁹⁸

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შექმნას წინ უძღოდა გაეროს გენერალური ასამბლეის დავალებით საერთაშორისო სამართლის კომისიის მუშაობა, რომელსაც დაევა ჰაცობრიობის მშვიდობისა და უსაფრთხოების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის კოდექსის“ კოდიფიკაცია. მართალია, საერთაშორისო სამართლის კომისიამ შეიმუშავა და გაეროს გენერალურ ასამბლეას წარუდგინა მისი დავალების საფუძველზე შექმნილი დოკუმენტის პროექტი, თუმცა მსოფლიო იმ დროს არ აღმოჩნდა მზად ასეთი დოკუმენტის მისაღებად. არცერთი სახელმწიფო არ იყო თანახმა, დაეთმო თავისი სუვერენიტეტის ნაწილი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სასარგებლოდ. განსაკუთრებით დიდი წინააღმდეგობა გამოიწვია

⁹⁸მ. ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 122

მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართულმა დანაშაულის შემადგენლობამ და სხვა სამართლებრივმა საკითხებმა.⁹⁹

1981 წელს, გენერალური ასამბლეის მოთხოვნით საერთაშორისო სამართლის კომისიამ განაახლა მუშაობა დანაშაულთა პროექტზე. 1991 წელს განახლებული პროექტი მიღებულ იქნა კომისიის მიერ და გაეგზავნა წევრ სახელმწიფოებს. 1994 წელს კომისიამ წარადგინა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტის საბოლოო ვარიანტი.¹⁰⁰

1998 წლის 15 ივნისს რომში, გაეროს გენერალური ასამბლეის 52/160-ე რეზოლუციის საფუძველზე რომში მოწვეული იქნა დიპლომატიური კონფერენცია. რეზოლუციის თანახმად, კონფერენციის მიზანს წარმოადგენდა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს დაარსება.¹⁰¹ თითქმის ხუთკვირიანი დისკუსიისა და ცხრაწლიანი მოსაზრადებელი სამუშაოს შემდეგ, რომის კონფერენციაზე სახელმწიფოთა უმრავლესობამ, მათ შორის საქართველომ მხარი დაუჭირა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდებას- რომის სტატუტს. კენჭისყრის შედეგები ასე გამოიყურება: 120-მა სახელმწიფომ ხმა მისცა სტატუტს, 7 სახელმწიფო გამოვიდა წინააღმდეგ, ხოლო 21-მა თავი შეიკავა.¹⁰²

ამდენად, რომის სტატუტი საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლოს შექმნის შესახებ მიღებული იქნა 1998 წლის 17 ივლისს და იმავე დღესვე სტატუტის 125-ე მუხლის შესაბამისად ხელმოსაწერად გაიხსნა რომში, 1998 წლის 17 ოქტომბრამდე და

⁹⁹ მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2015, 38

¹⁰⁰ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 123

¹⁰¹ გაეროს გენერალური ასამბლეის 52/160-ე რეზოლუცია (1997)

¹⁰² მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2015, 55

შემდეგ, ნიუ-იორკში გაერთიანებული ერების შტაბბინაში, 2000 წლის 31 დეკემბრამდე.

ICC შეიქმნა ხელშეკრულებით, რაც იმას ნიშნავს, რომ მას გააჩნია განსხვავებული სამართლებრივი საფუძველი, ვიდრე მანამდე არსებულ ad hoc საერთაშორისო სისხლის სამართლის ტრიბუნალებს. ამ თვალსაზრისით ICC არის კონსენსუალური ხასიათის და მნიშვნელოვანი იყო ის რომ მისი რატიფიცირება მის ამოქმედებამდე მოახდინა იმაზე მეტმა სახელმწიფომ ვიდრე მისი ძალაში შესვლისთვის იყო საკმარისი. სტატუტის ძალაში შესვლის დღისათვის რატიფიკაციათა რიცხვმა 76-ს მიაღწია. სტატუტს დღეის მდგომარეობით შეუერთდა 122 სახელმწიფო, მათ შორის-საქართველო. ამ უკანასკნელმა ხელმოწერა განახორციელა 1998 წლის 18 ივლისს.¹⁰³

მართალია რომის სტატუტი 1998 წელს იქნა მიღებული, მაგრამ იგი ძალაში შევიდა და ამოქმედდა 2002 წლის 1 ივლისს. სტატუტის პრეამბულაში ნათლად არის ჩამოყალიბებული ის მიზნები, რომლის მისაღწევადაც ეს დოკუმენტი იქნა მიღებული.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო არის მუდმივ-მოქმედი ორგანო. მას გააჩნია უფლებამოსილება განახორციელოს მისი იურისდიქცია პირებზე, საერთაშორისო მნიშვნელობის დანაშაულისათვის, რომლებიც აღნიშნულია რომის სტატუტში და წარმოადგენს ეროვნულ სისხლის სამართლის იურისდიქციის შემავსებელს.¹⁰⁴

საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლო განთავსებულია ქალაქ ჰააგაში, ნიდერლანდებში. თუ სასამართლო საჭიროდ

¹⁰³ მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2015, 57

¹⁰⁴ რომის სტატუტი, (1998), მუხლი 1

ჩათვლის, მას შეუძლია შეიკრიბოს წესდებით გათვალისწინებულ ნებისმიერ სხვა ადგილას¹⁰⁵. სასამართლო შედგება ოთხი ორგანოსაგან. ეს ორგანოებია: პრეზიდენტის განყოფილება, პალატები (სააპელაციო პალატა, სასამართლო პალატა, და წინასწარი სასამართლო პალატა), პროკურორის ოფისი და სამდივნო.¹⁰⁶

ხელშემკვრელ სახელმწიფოთა ასამბლეის მიერ უნდა იქნას არჩეული 18 მოსამართლე, რომელთაგანაც 3 ქმნის პრეზიდენტის განყოფილებას. მოსამართლეებს 9 წლის ვადით ირჩევენ და რამდენიმე გამონაკლისის გარდა, მათი ხელახალი არჩევა დაუშვებელია.¹⁰⁷ მოსამართლეთა არჩევა ხდება ფარული კენჭისყრით ამ მიზნით მოწვეულ მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეის სხდომაზე. სასამართლოს შემადგენლობაში არ შეიძლება იყოს ერთი სახელმწიფოს ორი მოქალაქე.

საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლო არის საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი. მას გააჩნია ის უფლება-უნარიანობა, რაც საჭიროა მისი ფუნქციების განსახორციელებლად და მიზნის მისაღწევად.¹⁰⁸ სასამართლო გაერთიანებული ერების ორგანიზაციასთან ურთიერთობას ამყარებს შეთანხმებით, რომელსაც იწონებს სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეა და სასამართლოს სახელით დებს სასამართლოს თავმჯდომარე.¹⁰⁹

¹⁰⁵ იქვე: მუხლი 3

¹⁰⁶ იქვე: მუხლი 34

¹⁰⁷ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 124

¹⁰⁸ რომის სტატუტი, (1998), მუხლი 4

¹⁰⁹ იქვე: მუხლი 2

3.2. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქცია

ნიურბერგის, ტოკიოს, იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალებისაგან განსხვავებით, რომლებიც დროებით კონკრეტულ კონფლიქტებთან დაკავშირებით შეიქმნა და მოქმედებდა მხოლოდ კონკრეტულ გეოგრაფიულ საზღვრებში ჩადენილ დანაშაულზე, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო, როგორც ზემოთ ავლნიშნეთ წარმოადგენს მუდმივმოქმედ ორგანოს. სასამართლოს შეუძლია რომის სტატუტის შესაბამისად თავისი ფუნქციები და უფლებამოსილება განახორციელოს ნებისმიერი მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, ხოლო სპეციალური შეთანხმების საფუძველზე - ნებისმიერი სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიაზე.¹¹⁰

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო სახელმწიფოთა შეთანხმების საფუძველზე შეიქმნა, რომელიც გულისხმობდა, რომ ამ სახელმწიფოების ტერიტორიაზე და ამ სახელმწიფოთა მოქალაქეების მიერ ჩადენილი დანაშაულებისათვის ისინი პასუხს აგებდნენ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წინაშე. სწორედ ზემოაღნიშნული წარმოადგენს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციას.¹¹¹

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქცია მოიცავს სასამართლოს რამოდენიმე კომპეტენციას. ეს კომპეტენციებია:

- მატერიალური კომპეტენცია;
- დროითი კომპეტენცია;
- პერსონალური კომპეტენცია;

¹¹⁰ იქვე: მუხლი 4

¹¹¹ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 126-127

- ფორმალური კომპეტენცია.

სასამართლოს მატერიალურ კომპეტენციაში მოიაზრება რომის სტატუტით გათვალისწინებული საერთაშორისო დანაშაულები. ეს დანაშაულებია გენოციდი, დანაშაული კაცობრიობის წინააღმდეგ, სამხედრო დანაშაულები და აგრესიის დანაშაულები¹¹².

დროით კომპეტენცია -სასამართლოს იურისდიქცია ვრცელდება, მხოლოდ რომის სტატუტის ძალაში შესვლის შემდეგ ჩადენილ დანაშაულებზე. თუ სახელმწიფო რომის სტატუტს შეუერთდა მისი ძალაში შესვლის შემდეგ, ასეთი სახელმწიფოს მიმართ სასამართლო იურისდიქციას განახორციელებს შეერთების დროიდან. თუმცა გაონაკლისია ის შემთხვევა, როცა სახელმწიფო რომის სტატუტთან შეერთებამდე აღიარებს საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციას კონკრეტული დანაშაულის მიმართ. საერთაშორისომ სისხლის სამართლის სასამართლოს იურისდიქცია დროში გავრცელების თვალსაზრისით განსხვავდება მანამდე შექმნილი ყველა დროებითი ტრიბუნალისაგან, რომელთა იურისდიქცია გავრცელდა იმ დანაშაულებრივ ქმედებებზე, რომლებიც მათ შექმნამდე იყო ჩადენილი.

პერსონალური კომპეტენცია- სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქცია ვრცელდება მხოლოდ ფიზიკურ პირებზე. რომის სტატუტი ინდივიდუალურ სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას აწესებს მხოლოდ იმ პირების მიმართ, რომელთაც დანაშაულის ჩადენის დროსათვის შეუსრულდათ მინიმუმ 18 წელი. სტატუტი არ ვრცელდება იმ პირებზე, რომლებიც არ იყვნენ თვრამეტი წლის მიღწეული დანაშაულის ჩადენის მომენტისათვის.¹¹³

¹¹² რომის სტატუტი, (1998), მუხლი 5

¹¹³ რომის სტატუტი, (1998), მუხლი 26

ფორმალური კომპეტენცია-მოიცავს სამ სხვადასხვა ალტერნატიულ ვარიანტს:

- 1) დანაშაულის ჩადენის ადგილის ქვეყანა უნდა იყოს რომის სტატუტის მონაწილე სახელმწიფო, ან
- 2) დამნაშავის მოქალაქეობის ქვეყანა უნდა იყოს სტატუტის მონაწილე სახელმწიფო, ან
- 3) სტატუტის არამონაწილე სახელმწიფომ ad hoc უნდა აღიაროს სასამართლოს იურისდიქცია¹¹⁴.

სასამართლოს შეუძლია სტატუტის მე-5 მუხლში აღნიშნულ დანაშაულებზე განახორციელოს იურისდიქცია იმ შემთხვევაში, თუ 1) სტატუტის მონაწილე სახელმწიფო პროკურორს მოახსენებს იმ ვითარების შესახებ, რომელშიც როგორც ეჭვობენ, ჩადენილია სტატუტით გათვალისწინებული ერთი ან მეტი დანაშაული; 2) გაეროს უშიშროების საბჭო მოახსენებს იმ ვითარების შესახებ, რომელშიც როგორც ეჭვობენ, ჩადენილია სტატუტით გათვალისწინებული ერთი ან მეტი დანაშაული; ან 3) პროკურორი თავისი ინიციატივით დაიწყებს გამოძიებას.¹¹⁵

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო არ არის შიდასახელმწიფოებრივი მართლმსაჯულების ორგანოების შემცველი, არამედ წარმოადგენს ეროვნული სასამართლო სისტემის დამატებით ორგანოს. რომის სტატუტიდან გამომდინარე სახელმწიფოს მხრიდან უნდა აღიკვეთოს საერთაშორისო დანაშაულები. საერთაშორისო სასამართლოსათვის საქმის გადაცემა შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც სახელმწიფოს არა აქვს შესაძლებლობა ან სურვილი თავის ტერიტორიაზე ან თავისი მოქალაქის მიერ ჩადენილი ერთ-ერთი

¹¹⁴ მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2015, 72

¹¹⁵ რომის სტატუტი, (1998), მუხლი 13

დასახელებული დანაშაულის მიმართ, სახელმწიფო ორგანოების მეშვეობით განახორციელოს ეფექტიანი სისხლისსამართლებრივი დევნა და მართლმსაჯულება.¹¹⁶

3.3. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სამართლებრივი შედეგები

როგორც წინა თავში იყო მითითებული სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო იურისდიქციას ახორციელებს მხოლოდ ფიზიკური პირების მიმართ, რაც იმას ნიშნავს, რომ რომის სტატუტით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩამდენი პირს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა დაეკისრება და დაისჯება ინდივიდუალურად.

სტატუტის მიხედვით სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა ეკისრება პირს თუ იგი:

ჩაიდენს საერთაშორისო დანაშაულს პირადად, სხვა პირთან ერთად ან სხვა პირის მეშვეობით, მიუხედავად იმისა, ეკისრება თუ არა სხვა პირს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა;

უბრძანებს, მოუწოდებს ან წააქეზებს საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენას, თუ ეს დანაშაული ჩადნილი იქნა ან იყო მისი ჩადენის მცდელობა;

საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენის გაადვილების მიზნით, დახმარებას გაუწევს, წააქეზებს ან სხვაგვარად ხელს შეუწყობს მის ჩადენას ან ჩადენის მცდელობას, მათ შორის მისი ჩადენისათვის საშუალებათა მიწოდებით;

¹¹⁶ მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2015, 56

- სხვაგვარად ხელს შეუწყობს საერთო მიზნით მოქმედ პირთა ჯგუფის მიერ საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენას ან ჩადენის მცდელობას;
მიზნად ისახავს ჯგუფის დანაშაულებრივი მიზნის განხორციელებას ან დანაშაულებრივი საქმიანობის გაგრძელებას, თუ ასეთ მიზანი ან საქმიანობა მოიცავს სასამართლოს ოურისდიქციაში შემავალი დანაშაულის ჩადენას ან ხორციელდება იმის წინასწარი შეგნებით, რომ ჯგუფი მიზნად ისახავს დანაშაულის ჩადენას;
- გენოციდის დანაშაულის შემთხვევაში, პირდაპირ და საჯაროდ მოუწოდებს სხვებს გენოციდის დანაშაულის ჩასადენად;
- ეცდება საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენას ისეთი მოქმედებით რომელიც წარმოადგენს დანაშაულის ჩადენისაკენ მიმართულ მნიშვნელოვან ღონისძიებას, თუ დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი პირის მიზნებისაკენ დამოუკიდებელი მიზეზების გამო.¹¹⁷

ამრიგად, რომის სტატუტის 25-ე მუხლით, ინდივიდს ეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დამთავრებული ან დაუმთავრებელი საერთაშორისო დანაშაულის ამსრულებლობის ან თანამონაწილეობისთვის, თუ მან დანაშაული ჩაიდინა მარტო, სხვა პირთან (პირებთან) ერთად ან სხვა პირის (პირების) მეშვეობით, მიუხედავად იმისა, ეს სხვა პირი ექვემდებარება თუ არა სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას. ასევე, ვინც უბრძანებს, წააქეზებს, ან სხვაგვარად დაიყოლიებს ძირითად ამსრულებელს დანაშაულის ჩასადენად და ეს დანაშაული ან მისი მცდელობა იქნება ჩადენილი. დასჯადია აგრეთვე პირის ქმედება, რომელიც დაეხმარება ან სხვაგვარად ხელს შეუწყობს პირს დანაშაულის ჩადენაში, ხელს შეუწყობს პირთა ჯგუფს დანაშაულის ჩადენაში,

¹¹⁷ რომის სტატუტი (1998), მუხლი 25

აგრეთვე ვინც პირდაპირ და საჯაროდ მოუწოდებს სხვას გენოციდის დანაშაულის ჩადენისაკენ.¹¹⁸

საერთაშორისო სისხლის სამართალში პირი, რომელიც უშალოდ ჩაიდენდა დანაშაულს, ყოველთვის მიიჩნეოდა დანაშაულის ამსრულებლად და ეს საკითხი არასდროს საკამათო არ ყოფილა. თუმცა დროებითი ტრიბუნალების პრაქტიკაში არსებობდა განსხვავებული მოსაზრება იმასთან დაკავშირებით, რომ დანაშაულის პირადად ჩადენა ყოველთვის არ მოიაზრებდა დანაშაულის ჩადენაში პირის ფიზიკურ მონაწილეობას. საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლომ საქმეში “Prosecutor v. Lubanga” ხაზი გაუსვა იმ გარემოებას, რომ მხოლოდ ის პირი ვინც ფიზიკურად ახორციელებს დანაშაულის ობიექტურ შემადგენლობას შეიძლება მიჩნეული იქნას ამსრულებლად.¹¹⁹

საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლოს დანაშაულის ამსრულებლის ამგვარი განმარტება, რა თქმა უნდა არ გამორიცხავს იმ პირთა სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას, რომლებიც მართალია ფიზიკურად არ მონაწილეობდნენ დანაშაულის ჩადენაში, თუმცა სხვა პირებთან ერთად ან სხვა პირის მეშვეობით ჩაიდინეს საერთაშორისო დანაშაული. იმავე, “Prosecutor v. Lubanga” საქმეში სასამართლომ განმარტა, რომ დანაშაულის მთავარი პირები არ არის შემოფარგლული მხოლოდ იმ პირებით ვინც ფიზიკურად მონაწილეობენ დანაშაულის ჩადენაში, არამედ მოიცავს მათ, ვინც მიუხედავად იმისა, რომ დანაშაულის ადგილზე არ იმყოფებიან, აკონტროლებენ და საიდუმლოდ ხელმძღვანელობენ მის ჩადენას და

¹¹⁸ მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2015, 203

¹¹⁹ The Prosecutor v. Lubanga Decision on the Confirmation of Charges, 29.01.2007, 327

(https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2007_02360.PDF)

წყვეტენ მოხდება თუ არა და როგორ მოხდება დანაშაული¹²⁰.

იუგოსლავიის სისხლის სამართლის ტრიბუნალის მიერ შემდეგი განსაზღვრება იქნა გაკეთებული: „ხშირ შემთხვევაში, დანაშაულები ჩადენილია ინდივიდთა ჯგუფების მიერ, რომლებიც საერთო დანაშაულებრივი გეგმის სისრულეში მოსაყვანად მოქმედებენ. მართალია, ჯგუფის ზოგიერთი წევრი ფიზიკურად მონაწილეობს დანაშაულებრივი ქმედების აღსრულებაში, სხვა წევრების მონაწილეობა და წვლილი ხშირად, სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია განსახილველი დანაშაულის განხორციელების შემსუბუქებისათვის. აქედან გამომდინარე, ამგვარი მონაწილეობის მორალური მნიშვნელობა ხშირად არანაკლებ არსებითია ან მართლაც, არ განსხვავდება იმ პირთა მონაწილეობის მორალური მნიშვნელობისგან, რომლებიც უშუალოდ აღასრულებენ აღნიშნულ ქმედებებს.“¹²¹

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ ჩამოაყალიბა თანაამსრულებლობის კონცეფცია, რომლის შინაარსი მდგომარეობს იმაში, რომ დანაშაულის ობიექტური ელემენტების განხორციელება ხდება კოორდინირებულ ადამიანთა ჯგუფების მიერ შეტანილი წვლილით, როდესაც თითოეული მათგანი პასუხსიმგებელია ასევე სხვის მიერ ჩადენილი ქმედებისათვის.¹²² ანუ, დანაშაულის ამსრულებელია არა მარტო ის პირი ვინც ფიზიკურად ჩაიდინა დანაშაული, არამედ ის პირიც რომელიც შეიძლება არც იმყოფებოდეს დანაშაულის ადგილას, მაგრამ სხვადასხვა გზით აკონტროლობდეს საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენას.

¹²⁰ The Prosecutor v. Lubanga Decision on the Confirmation of Charges, 29.01.2007, 330

(https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2007_02360.PDF)

¹²¹ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 130

¹²² მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2015, 213

რომის სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 (ა) პუნქტი ერთმანეთისაგან განანსხვავებს ამსრულებლობის სამ ფორმას: ამსრულებლობას, როცა პირი უშუალოდ ჩადის დანაშაულს, თანაამსრულებლობას, როცა სხვასთან ერთად მონაწილეობს დანაშაულის ჩადენაში და შუალობით ამსრულებლობას, როცა სხვა პირის მეშვეობით ჩადის დანაშაულს.

სხვა პირის მეშვეობით დანაშაულის ჩადენისათვის სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა აღიარებულია მსოფლიოს მრავალი სამართლებრივი სისტემის მიერ. ძირითადი პირი შემსრულებელს იყენებს როგორც დანაშაულის ჩადენის ინსტრუმენტს. შემსრულებელი, როგორც ინსტრუმენტი სრულად არ აგებს პასუხს თავისი ქმედებებისათვის. მისი უდანაშაულობა დამოკიდებული იქნება მისი ქმედების გონივრული გამართლებაზე. კერძოდ, პირი მოქმედებდა შეცდომით, დანაშაული ჩაიდინა იძულების შედეგად ან პირი არის შეურაცხადი¹²³.

სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „ბ“ პუნქტით გათვალის-წინებული ქმედება (საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენა) მოუთითებს ბრძანების გამცემსა და შემსრულებელს შორის იერარქიული მდგომარეობის არსებობაზე. ამ დროს ბრძანების გამცემი არწმუნებს შემსრულებელს ჩაიდინოს დანაშაული და შემსრულებელი მოქმედებს ამ ბრძანების შესაბამისად.

მოწოდების დროს მომწოდებელს და ამსრულებელს შორის იერარქიული მდგომარეობა არ არის. მომწოდებელი ამსრულებელს მოუწოდებს დანაშაულის ჩადენისაკენ და ვარუდობს, რომ მის მოწოდების შედეგად ამსრულებელი ჩაიდენს დანაშაულს. წაქეზება

¹²³ The Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui Decision on the Confirmation of Charges, 30.09, 2008, 495
(https://www.iccpi.int/CourtRecords/CR2008_05172.PDF#page=1&zoom=auto,-107,475)

კი გულისხმობს ამსრულებლისათვის დანაშაულის ჩადენის სურვილის აღბერას. წაქეზებასა და მოწოდებას შორის ძნელია ზღვარის გავლება, თუმცა მოწოდებისაგან განსხვავებით წამქეზებელი პირი უფრო აქტიურად ზემოქმედებს ამსრულებლის ნებაზე, რომ მან ჩაიდინოს წამქეზებლის მიერ ინსპირირებული დანაშაული.

სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3(ბ) პუნქტისგან განსხვავებით ამავე მუხლის „ა“ პუნქტით გათვალისწინებული ქმედება ხორციელდება დანაშაულის ჩადენის გაადვილების მიზნით და გამოიხატება ამსრულებლისათვის ფიზიკური და ფსიქიკური დახმარების ან სხვაგვარად ხელის შეწყობაში. დახმარების ეს ფორმები არის აქცესორული ხასიათის და ისევეა მხოლოდ დანაშაულის რეალურად ჩადენის ან მისი ჩადენის მცდელობის დროს.

სტატუტის 25(3) მუხლის „d“ პუნქტით გათვალისწინებულია საერთო მიზნით მოქმედ პირთა ჯგუფის მიერ საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენის ან ჩადენის მცდელობისათვის ნებისმიერი სხვა სახით ხელშეწყობა. ჯგუფი წარმოადგენს სულ მცირე, სამი ადამიანის ასოციაციას, რომლებიც საერთო მიზნით მოქმედებენ¹²⁴. ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის ამ ფორმის დროს მნიშვნელოვანია საერთო მიზნით მოქმედი პირთა ჯგუფის არსებობა და მისთვის ნებისმიერი სახით ხელშეწყობა. პასუხისმგებლობის ამ ფორმის არსებობა უნდა შემოწმდეს იმ დროს, როდესაც სახეზე არ არის 25-ე მუხლის მე-3 ნაწილის a, b და c პუნქტებით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობის არცერთი ფორმა.

რომის სტატუტი აწესებს პირის სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას დანაშაულის ჩადენის მცდელობის შემთხვევაშიც,

¹²⁴ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 139

როცა პირმა მნიშვნელოვანი მოქმედება განახორციელა დანაშაულის ჩასადენად, მაგრამ დანაშაული მისგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი. ამასთან, პირი რომელიც უარს იტყვის დანაშაულის ჩადენის მცდელობაზე, ან სხვაგვარად ხელს შეუშლის დანაშაულის ბოლომდე მიყვანას, არ დაისჯება დანაშაულის მცდელობისათვის, თუ იგი სრულად და ნებაყოფლობით ხელს აიღებს დანაშაულებრივ განზრახვაზე.¹²⁵

საერთაშორისო სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში, თუ სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება და დაისჯება, მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ დანაშაული ჩადენილია განზრახ და შეგნებულად.¹²⁶

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტი არ აკონკრეტებს უმოქმედობით ჩადენილი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის არსებობას. რომის სტატუტის პროექტი მოიცავდა ამგვარ ნორმებს, მაგრამ არც ერთი მათგანი არ იქნა შეტანილი სტატუტის საბოლოო ვარიანტში, ვინაიდან სახელმწიფოები, კერძოდ, საფრანგეთი უმოქმედობისათვის ზოგადი პასუხისმგებლობის დაკისრების კატეგორიულად წინააღმდეგი იყო.¹²⁷ თუმცა მიუხედავად, ამისა რომის სტატუტით გათვალისწინებული მეთაურის პასუხისმგებლობა, ვრცელდება უმოქმედობით ჩადენილ ქმედებაზე.

საერთაშორისო სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი სასამართლოს, როგორც საერთაშორისო დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის მექანიზმის მნიშვნელობას, ხაზს უსვამს ის გარემოებაც,

¹²⁵ რომის სტატუტი (1998), მუხლი 25(3f)

¹²⁶ იქვე: მუხლი 30(1)

¹²⁷ მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 136

რომ მისი მოქმედება განურჩევლად ყველა პირზე, მათ შორის სახელმწიფოს და მთავაობის მეთაურებზეც ვრცელდება. თანამდებრობრივი მდგომარეობა არ წარმოადგენს პირის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების ან მის მიმართ სასჯელის შემცირების საფუძველს.

სტატუტის 28-ე მუხლი ითვალისწინებს სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას როგორც სამხედრო მეთაურის, ასევე სამოქალაქო უფროსის მიმართ. მათ შორის განსხვავებას დიდი მნიშვნელობა აქვს საერთაშორისო სისხლის სამართალში.¹²⁸ სტატუტის 28(a) მუხლის თანახმად, სამხედრო მეთაური ან პირი, რომელიც ეფექტურად მოქმედებს როგორც სამხედრო მეთაური, მიეცემა სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებებაში სასამართლოს იურისდიქციის ფარგლებში იმ დანაშაულისათვის, რომელიც ჩაიდინეს შეიარაღებულმა ძალებმა მისი ხელმძღვანელობისა და კონტროლის, ან ეფექტიანი უფლებამოსილებისა და კონტროლის ქვეშ, რაც შედეგია იმისა, რომ იგი არ ახორციელებს სათანადო კონტროლს ამ ძალებზე, როცა:

- სამხედრო მეთაურმა ან პირმა იცოდა ან დროის განსაზღვრული გარემოებებიდან გამომდინარე, უნდა სცოდნოდა, რომ შეიარაღებული ძალები ჩადიოდნენ, ან აპირებდნენ ჩადინათ ასეთი დანაშაულები;
- სამხედრო მეთაურმა ან პირმა არ მიიღო აუცილებელი და გონივრული ზომები მისი უფლებამოსილების ფარგლებში, რათა თავიდან აეცილებინა, ან შეეჩერებინა მათი ჩადენა ან შეეტყობინებინა კომპეტენტური ორგანოებისათვის გამოძიებისა და გასამართლებისათვის.¹²⁹

¹²⁸ მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძველები, თბილისი, 2015, 222

¹²⁹ რომის სტატუტი(1998), მუხლი 21

ანუ, სამხედრო მეთაური ისჯება იმისათვის, რომ მან არ შეასრულა ან არაჯეროვნად შეასრულა მასზე დაკისრებული მოვალეობები, კერძოდ მან არ იცოდა ინფორმაცია მის დაქვემდებარებაში მყოფი ჯარისკაცების დანაშაულებრივი ქმედებების შესახებ ან იცოდა, მაგრამ არ მიიღო გონივრული ზომები დანაშაულებრივი ქმედებების თავიდან ასაცილებლად.

სტატუტის 28 (b) მუხლით გათვალისწინებული ქმედების სუბიექტი, გარდა სამხედრო მეთაურისა, არის სხვა სახის უფროსი, რომელიც არ არის სამხედრო მეთაური. ამ პირსაც ისევე, როგორც სამხედრო მეთაურს ეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა იმ საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენისათვის, რომელც ჩაიდინეს მისი ეფექტური ძალაუფლების ან კონტროლის ქვეშ მყოფმა პირებმა, თუ უფროსი ხელქვეითებს ვერ უწევდა სათანადო კონტროლს, იგი შეგნებულად უგულებელყოფდა ინფორმაციას, რომელიც აშკარად მიუთითებდა, რომ მისი ხელქვეითები სწადიოდნენ დანაშაულს ან განზრახული ჰქონდათ ასეთი დანაშაულის ჩადენა. დანაშაული მოიცავდა საქმიანობას, რომელიც ექვემდებარებოდა უფროსის ეფექტურ პასუხისმგებლობას ან კონტროლს. უფროსმა ვერ მიიღო ყველა საჭირო და გონივრული ზომა თავისი უფლებამოსილების ფარგლებში, რომ თავიდან აეცილებინა ან აღეკვეთა დანაშაულის ჩადენა.¹³⁰

სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულებაში ჩამოყალიბდა სტანდარტი, რომ მეთაურს არ შეიძლება მოეთხოვოს ხელქვეითების დანაშაულებრივ მოქმედებათა აღმკვეთი შეუძლებელი ღონისძიებების გატარება, რომლებიც გონივრულ რეალურ შესაძლებლობებს აღემატება. მას მოეთხოვება მხოლოდ

¹³⁰ იქვე: მუხლი 28(2)

ფაქტობრივად შესაძლებელი მოქმედებების განხორციელება.¹³¹

საინტერესო საკითხია ზემდგომის მიერ გაცემული უკანონო ბრძანების ქვეშევრდომის მიერ მის შესრულებასთან დაკავშირებით. ნიურბერგიდან მოყოლებული მიჩნეულია, რომ უნდა შესრულდეს მხოლოდ სამართლიანი ბრძანება. ის, რომ ქვეშევრდომი მოქმედებს ბრძანების საფუძველზე, რომელიც არღვევს ომის კანონებსა და წესებს ან საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალს, არ ათავისუფლებს ქვეშევრდომს პასუხისმგებლობისაგან, მაგრამ შეიძლება მიჩნეულ იყოს სასჯელის შემამსუბუქებელ გარემოებად. ხოლო, როცა ზემდგომი იმედოვნებს, რომ მის მიერ გაცემული ბრძანება არ აღსრულდება, ეს გარემოება არც დაცვაა და არც სასჯელის შემამსუბუქებელი გარემოება.¹³²

პირს, რომელმაც საერთაშორისო დანაშაული ჩაიდინა სამხედრო მეთაურის ან სამოქალაქო მეთაურის ბრძანების შესრულებისას, არ დაეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, თუ მას ეკისრებოდა ზემდგომის ბრძანების შესრულების იურიდიული ვალდებულება, პირმა არ იცოდა, რომ ბრძანება იყო უკანონო და ბრძანება არ იყო აშკარად უკანონო სახისთვის.¹³³ მართალია, რომის სტატუტის 33-ე მუხლის პირველი ნაწილი ითვალისწინებს ზემდგომის ბრძანების შესრულების დროს ქვემდგომი პირის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების შესაძლებლობას, თუმცა ყველა შემთხვევაში ბრძანება გენოციდის ან კაცობრიობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ჩადენის შესახებ ყოველთვის უკანონოდ იქნება მიჩნეული. აღნიშნული ნიშნავს იმას რომ ქვეშევრდომი მაგ. გენოციდის დანაშაულის ჩადენის შესახებ

¹³¹ მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძველები, თბილისი, 2015, 222

¹³² მ.ჯიქია, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011, 142

¹³³ რომის სტატუტი (1998), მუხლი 33(1)

ბრძანების შესრულებისას თავს ვერ იმართლებს იმით რომ ბრძანება არ იყო უკანონო.

საერთაშორისო დანაშაულის ჩამდენი პირის ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის თვალსაზრისით სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს განსაკუთრებულ როლს ხაზს უსვამს ასევე ის გარემოება, რომ პირის თანამდებობრივ მდგომარეობასთან დაკავშირებული იმუნიტეტი ან სპეციალური პროცესუალური ნორმები, რომლებიც გათვალისწინებულია ეროვნული ან საერთაშორისო სამართლით, არ წარმოადგენს დაბრკოლებას სასამართლოსათვის, რომ ამ პირის მიმართ განახორციელოს სისხლის სამართლებრივი დევნა.¹³⁴

სახელმწიფოთაშორისო თანამშრომლობის სფეროში შეიძლება ამა თუ იმ პირის გადაცემის ან სხვა მოთხოვნის შემთხვევაში შიდასახელმწიფოებრივი ან დიპლომატიური იმუნიტეტი იყოს საფუძველი, რათა უარი ითქვას თანამშრომლობაზე ან გამოიწვიოს მისი შეზღუდვა. საერთაშორისო სამართალში, განსაკუთრებით აუგუსტო პინოჩეტის¹³⁵ გადაცემის მოთხოვნასთან დაკავშირებით, ასეთი იმუნიტეტი საერთაშორისო დანაშაულთან მიმართებაში, კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგა. ეს პრობლემა მოწესრიგებულია რომის სტატუტის 98-ე მუხლით, რომელიც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს უდგენს წესს, მოითხოვოს მესამე ქვეყნისაგან თანხმობა, როდესაც სახელმწიფოს, რომელსაც წარედგინა მოთხოვნა, ამ მესამე სახელმწიფოს წინაშე აქვს საერთაშორისო სამართლებრივი ვალდებულება, დაიცვას იმინიტეტი.¹³⁶

¹³⁴ რომის სტატუტი (1998), მუხლი 27(2)

¹³⁵ ჩილეს დიქტატორი პრეზიდენტი 1974-1990 წლებში

¹³⁶ მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2015, 189-190

სტატუტის 98-ე მუხლის თანახმად, სასამართლოს არ შეუძლია წარადგინოს თხოვნა გადაცემის ან დახმარების შესახებ, რომელიც აიძულებს თხოვნის მიმღებ სახელმწიფოს იმოქმედოს თავისი საერთაშორისო-სამართლებრივი ვალდებულების საწინააღმდეგოდ სახელმწიფოს ან პირის დიპლომატიური იმუნიტეტის ან მესამე სახელმწიფოს საკუთრების მიმართ, სანამ სასამართლო არ მიაღწევს ამ მეორე სახელმწიფოსთან თანამშრომლობას იმინუტეტის მოხსნის თაობაზე.

სტატუტის 21-ე მუხლის პირველი ნაწილით დადგენილია, რომ სასამართლო ხელმძღვანელობს პირველ რიგში, წინამდებარე წესდებით, დანაშაულის ელემენტებით, პროცედურისა და მტკიცებულების თავისი წესებით. თუმცა მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ სასამართლო არ არის შეზღუდული რომის სტატუტით გათვალისწინებული წესებით. მოცემულ შემთხვევაში წესდებით პირდაპირ იქნა განსაზღვრული ის გარემოება, რომ სასამართლოს შესაბამის შემთხვევაში შეუძლია იხელმძღვანელოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებით, საერთაშორისო სამართლის პრინციპებით და წესებით, მათ შორის შეიარაღებული კონფლიქტების საერთაშორისო სამართლის საყოველთაო პრინციპებით.¹³⁷ თუ სამართლის ამ ნორმების გამოყენება იქნება შეუძლებელი, სასამართლო იყენებს მსოფლიო სამართლებრივი სისტემების, მათ შორის იმ სახელმწიფოთა ეროვნული კანონმდებლობიდან ამოკრებილ სამართლის საერთო პრინციპებს, რომლებიც ჩვეულებრივ გარემოებებში განახორციელებდნენ იურისდიქციას მოცემულ დანაშაულზე, იმ პირობით რომ ეს პრინციპები არ ეწინააღმდეგება წინამდებარე წესებას, საერთაშორისო სამართალსა და საყოველთაოდ აღიარებულ ნორმებსა და სტანდარტებს.¹³⁸

¹³⁷ რომის სტატუტი (1998), მუხლი 21

¹³⁸ იქვე

იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების წესდებების მსგავსად რომის სტატუტიც ითვალისწინებს ერთი და იგივე ქმედებისათვის ორჯერ გასამართლების აკრძალვას. სტატუტის 20-ე მუხლის თანახმად, გარდა წესდებით გათვალისწინებული შემთხვევებისა, დაუშვებელია სასამართლომ გაასამართლოს პირი იმ ქმედებისათვის, რომლისთვისაც იგი დამნაშავედ ცნო ან გაამართლა სასამართლომ. მართალია, სტატუტის 20-ე მუხლის 1-ლი პუნქტი არ შეიცავს მითითებას სასამართლოს დასახელების შესახებ, მაგრამ ვფიქრობთ მოცემულ შემთხვევაში სტატუტით გათვალისწინებული აკრძალვა ეხება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს, ხოლო 20(2) მუხლი აკრძალვას აწესებს სხვა ნებისმიერი სასამართლოსათვის, როცა მიუთითებს, რომ დაუშვებელია პირი გაასამართლოს სხვა სასამართლომ სტატუტის მე-5 მუხლში მითითებული იმ დანაშაულის გამო, რომლისთვისაც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ ეს პირი დამნაშავედ ცნო ან გაამართლა.

რომის სტატუტი უშვებს გამოწვევის *Ne bis in idem*-ის პრინციპიდან, რადგან სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შეუძლია გაასამართლოს საერთაშორისო დანაშაულისათვის სხვა სასამართლოს მიერ მსჯავრდებული პირი იმ შემთხვევაში, თუ მისი გასამართლება ემსახურებოდა სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულის ჩადენისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან აღნიშნული პირის დაცვის მიზნებს ან თუ სამართალწარმოება არ წარიმართა მიუკერძოებლად ან დამოუკიდებლად, საერთაშორისო სამართლით აღიარებული წესების შესაბამისად ან განხორციელდა ისეთი სახით, რომელიც შეუთავსებელი იყო შესაბამისი პირის მართლმსაჯულებისათვის გადაცემის მიზანთან.¹³⁹

¹³⁹ რომის სტატუტი (1998), მუხლი 20(3)

ოდნავ განსხვავებული იყო ამ საკითხთან მიმართებაში იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების მდგომა, კერძოდ, პირი რომელიც გასამართლდა ეროვნული სასამართლოს მიერ შემთხვევა დაქვემდებარებოდა საერთაშორისო ტრიბუნალს იმ შემთხვევაში, თუ ქმედება რისთვისაც იგი გასამართლდა არის ჩვეულებრივი დანაშაული ან თუ ეროვნული სასამართლო პროცესი არ იყო მიუკერძოებელი ან დამოუკიდებელი, განხორციელებული იყო ბრალდებულის საერთაშორისო სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისგან დაცვის მიზნით ან საქმე არ იყო გულმოდგინედ გამოძიებული. როგორც ვხედავთ ამ შემთხვევაში საერთაშორისო ტრიბუნალისათვის საქმის გადაცემა შესაძლებელია, როცა იგი ეროვნულ დონეზე გასამართლდა ჩვეულებრივი და არა საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენისათვის ან როცა გამოძიება არ ჩატარდა გულმოდგინედ. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ რომის სტატუტის 20 (3) მუხლის დებულებები მოიცავს ad hoc ტრიბუნალების წესდებებით გათვალისწინებულ ამ დებულებებსაც.

ad hoc ტრიბუნალებისაგან განსხვავებით, რომის სტატუტი ცალკე ითვალისწინებს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის გამომრიცხავ გარემოებს. კერძოდ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება პირს თუ ქმედების ჩადენის მომენტისათვის სულიერი ან ფსიქიკური მდგომარეობის მოშლის გამო, მას არ შეუძლია გააცნობიეროს თავისი ქმედების მართლწინააღმდეგობა ან ხასიათი ან უნარი თავისი ქცევა შეუსაბამოს კანონის მოთხოვნებს. სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება ასევე ინტოქსიკაციის ქვეშ მყოფ პირს, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც პირმა ინტოქსიკაციის მდგომარეობა სპეციალურად დანაშაულებრივი ქმედების ჩასადენად გამოიწვია. სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა არ ეკისრება პირს, როცა მისი ქმედება მიმართულია პირის, მისთვის ან სხვისთვის სასიცოცხლოდ აუცილებელი ქონების დასაცავად, თუ

დაცვის საშუალება შეესაბამება იმ საშიშროების ხარისხს, რომელიც ემუქრება ამ პირს ან სხვა დაცულ პირს ან საკუთრებას. ის გარემოება, რომ პირი მონაწილეობდა შეიარაღებული ძალების დაცვით ოპერაციებში არ წარმოადგენს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველს.¹⁴⁰ ვფიქრობთ, ამ დროს პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებისათვის კონკრეტულად უნდა დასაბუთდეს პასუხისმგებლობის გამომრიცხავი გარემოებების არსებობა და გამოყენებული საშუალების პროპორციულობა მოსალოდნელ საშიშროებასთან.

პირი უნდა გათავისუფლდეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან აგრეთვე იმ შემთხვევაშიც, როცა იგი საერთაშორისო დანაშაულს ჩაიდენს იბულების შედეგად, სხეულის დაზიანების ან მოკვლის მუქარით, ან ასეთი დაზიანებების მიყენების გაგრძელების მუქარით და პირის ქმედება მიმართულია ამ მუქარის თავიდან აცილებისაკენ. ამ შემთხვევაშიც, რა თქმა უნდა, მხედველთაშია მისაღები პროპორციულობა განხორციელებულ ქმედებასა და მოსალოდნელ ზიანს შორის. მუქარა შეიძლება მომდინარეობდეს სხვა პირისაგან ან გამოწვეული უნდა იყოს ამ პირისაგან დამოუკიდებელი გარემოებებით.

მნიშვნელოვანია ასევე აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ რომის სტატუტით გათვალისწინებული სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის გამომრიცხავი გარემოებების ჩამონათვალი არ არის ამომწურავი და სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შეუძლია მხედველობაში მიიღოს პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი სხვა გარემოებებიც, თუ ასეთი გარემოებები გათვალისწინებულია

¹⁴⁰ რომის სტატუტი(1998), მუხლი 31(1 გ)

მოქმედი სამართლის სისტემებით 21-ე მუხლის შესაბამისად.¹⁴¹

სისხლის სამართლის საერთაშორისო მუდმივ მოქმედ სასამართლოს პირის მიმართ ინდივიდუალური სისხლის სამართლებრივი დევნის განსახორციელებლად გააჩნია პროკურორის ოფისი, რომელიც საერთაშორისო დანაშაულის საქმეებზე გამოძიებას იწყებს როგორც საკუთარი ინიციატივით, ასევე გაეროს უშიშროების საბჭოს ან მონაწილე სახელმწიფოს მიმართვის საფუძველზე. იგი იღებს შესაბამის ზომებს, რათა უზრუნველყოს სასამართლოს ოურისდიქციაში შემავალი დანაშაულების ეფექტიანი გამოძიება და სისხლისსამართლებრივი დევნა და ამავე დროს დაიცვას დაზარალებულთა და მოწმეთა ინტერესები. მას შეუძლია ჩაატაროს გამოძიება სახელმწიფოს ტერიტორიაზე და განახორციელოს წესდებით გათვალისწინებული მთელი რიგი საგამოძიებო და საპროცესო მოქმედებები.

პროკურორის ოფისს და თავად სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ბრალდებულის სასამართლოში წარდენის თვალსაზრისით გააჩნია მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი დაპატიმრების ღონისძიების გამოყენების სახით. გამოძიების დაწყების შემდეგ ნებისმიერ დროს წინასწარი წარმოების პალატა პროკურორის განცხადების საფუძველზე გასცემს ამა თუ იმ პირის დაპატიმრების ორდერს. ICC-ის დაპატიმრების ორდერის შესრულება ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოსათვის სავალდებულოა. მას შეუძლია პირის დაპატიმრების ორდერი გადასინჯოს თვით ამ პირის შუამდგომლობითაც. დაპატიმრების ორდერი შეიძლება გადასინჯოს მხოლოდ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში, როგორც კი პირს ICC-ის წინაშე

¹⁴¹ იქვე: მუხლი 31(3)

სტატუტის 101-ე მუხლის პირველი აბზაცი ითვალისწინებს დებულებას პირობების უცვლელობის შესახებ, რომლის მიხედვითაც, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემული პირი არ უნდა იქნეს სისხლისსამართლებრივი წესით დევნილი, დასჯილი ან დაპატიმრებული გადაცემამდე ჩადენილი ნებისმიერი ქმედებისათვის, რომელიც არ წარმოადგენს იმ დანაშაულის შემადგენელ ქმედებას ან დენად ქმედებას, რომლისთვისაც პირი იქნა გასამართლებული.¹⁴³ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის პირის გადასაცემად დამაბრკოლებელ გარემოებას არ წარმოადგენს პირის მოქალაქეობა, რადგან პირის მოქალაქეობა წარმოადგენს საფუძველს სასამართლოს იურისდიქციის აღიარებისათვის.¹⁴⁴

ეროვნული სასამართლო სისტემის პრიორიტეტულობის პრინციპიდან გამომდინარე, ყველა საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენისათვის შიდასახელმწიფოებრივი სისხლის სამართლის კანონმდებლობით გათვალისწინებული უნდა იყოს სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა.¹⁴⁵ საქართველო წარმოადგენს რომის სტატუტის მონაწილე ქვეყანას. მან სტატუტის რატიფიცირება მოახდინა 2003 წლის 5 სექტემბერს. რომის სტატუტით გათვალისწინებული ოთხივე საერთაშორისო დანაშაული (გენოციდი, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული, ომის დანაშაული და აგრესიის დანაშაული) გათვალისწინებულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში.

¹⁴² მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძველები, თბილისი, 2015, 309

¹⁴³ იქვე: 313

¹⁴⁴ რომის სტატუტი (1998), მუხლი 12(2)

¹⁴⁵ მ. ტურავა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძველები, თბილისი, 2015, 83

დღევანდელ რეალობაში საქართველო წარმოადგენს ერთ-ერთ იმ ქვეყანათაგანს, რომლის ტერიტორიაზეც ჩადენილი საერთაშორისო დანაშაულის გამო, საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლოს პროკურორის ოფისმა დაიწყო გამოძიება. კერძოდ, 2016 წლის 27 იანვარს წინასწარი წარმოების პალატამ დააკმაყოფილა პროკურორის თხოვნა დაეწყო გამოძიება საქართველოში ჩადენილ კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილ დანაშაულებთან და ომის დანაშაულებთან დაკავშირებით, რაც განხორციელდა 2008 წლის 1 ივლისიდან 10 ოქტომბრამდე პერიოდში სამხრეთ ოსეთსა და მის გარშემო საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტის კონტექსტში¹⁴⁶.

პროკურორის ოფისმა გამოძიება დაიწყო თავისი ინიციატივით, იმ საფუძველით რომ საქართველოში სათანადო ეროვნული სამართალწარმოება განუსაზღვრელი ვადით იქნა გადადებული.¹⁴⁷

საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლომ მოცემული საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტის მხარეებად რუსეთის ფედერაცია და საქართველო მიიჩნია და აღნიშნა, რომ ეს კონფლიქტი განხორციელდა რუსეთის ფედერაციასა და საქართველოს შორის.¹⁴⁸ რომის სტატუტის თანახმად, პროკურორი უფლებამოსილია გამოძიება აწარმოოს საქართველოს ტერიტორიაზე, თუმცა პრობლემას წარმოადგენს ის გარემოება, რომ რუსეთის ფედერაცია არ არის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მონაწილე მხარე და მასთან მიმართებაში და მის ტერიტორიაზე გამოძიების წარმოება პროკურორის ოფისს არ

¹⁴⁶ <https://www.icc-cpi.int/georgia>

¹⁴⁷ იქვე

¹⁴⁸ Decision on the Prosecutor's request for authorization of an investigation, 27.01.2016

https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_00608.PDF

შეუძლია. პრობლემას წარმოადგენს ასევე სამხრეთ ოსეთის ტერიტორიაზე გამოძიების ჩატარებაც. მართალია, პროკურორის ოფისს შეუძლია გამოძიება აწარმოოს სამხრეთ ოსეთის ტერიტორიაზე, ვინაიდან აღნიშნულ ტერიტორიას საერთაშორისო თანამეგობრობა საქართველოს ტერიტორიად განიხილავს, თუმცა ფაქტობრივად ამის გაკეთება შეუძლებელია იქ არსებული ფაქტობრივი სიტუაციის გამო.

პროკურორის ოფისს სასამართლოსაგან ნებართვა მიღებული აქვს ყველა ტიპის დანაშაულზე, რაც შესაძლებლობას იძლევა სრულყოფილად იქნეს გამოძიებული 2008 წლის 1 ივლისიდან 2014 წლის 10 ოქტომბრამდე სამხრეთ ოსეთსა და მის გარშემო წარმოებული საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტი. მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთის ფედერაციამ უარი განაცხადა ჰააგის პროკურორის ოფისთან თანამშრომლობაზე, ვფიქრობთ საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლო მის ხელთ არსებული მექანიზმების გამოყენებით შეძლებს დამნაშავე პირების გამოვლენას და სათანადოდ დასჯას.

ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ კაცობრიობის მიერ გავლილი გზა საერთაშორისო დანაშაულის ჩამდენი პირებისათვის ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის დაკისრების თვალსაზრისით ნამდვილად იყო ნაყოფიერი და პროგრესული. კაცობრიობის მომავალი განვითარებისათვის და კეთილდღეობისათვის, მნიშვნელოვანია ქვეყნებს შორის მშვიდობიანი თანაარსებობა და უსაფრთხო გარემოს არსებობა. ექვგარეშეა ის ფაქტი, რომ საერთაშორისო დანაშაულები მათი მამუტაბის გათვალისწინებით საფრთხეს უქმნიდა და დღესაც უქმნის მსოფლიო მშვიდობას, უშიშროებას და კეთილდღეობას. სწორედ ამიტომ, მსოფლიო თანამეგობრობა დიდი ხნის მანძილზე სხვადასხვა გზით ცდილობდა საერთაშორისო დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლას და არსებული საფრთხეების თავიდან აცილებას და მეტ-ნაკლებად წარმატებით ახერხებდა კიდეც იმ პირების წინააღმდეგ ბრძოლას, რომელთა ქმედებაც აზიანებდა ამ ღირებულებებს.

პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის სამართლებრივი ნორმები დროთა განმავლობაში იხვეწებოდა და საბოლოოდ ასახვა რომის სტატუტში ჰპოვა. ძირითადი განსხვავება, დროებით ტრიბუნალებსა და საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლოს შორის, ამ უკანასკნელის მუდმივ ხასიათში მდგომარეობს. საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლო სახელმწიფოთა შორის მრავალმხრივი შეთანხმების საფუძველზე შეიქმნა და მისი იურისდიქციაც ნებისმიერი მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, ხოლო სპეციალური შეთანხმების საფუძველზე ნებისმიერი სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიაზეც ვრცელდება, მაშინ როდესაც ნიურბერგის, ტოკიოს, იუგოსლავიის და რუანდის ტრიბუნალები კონკრეტულ კონფლიქტებთან დაკავშირებით შეიქმნა და მხოლოდ კონფლიქტში მონაწილე

სახელმწიფოებით და დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში ჩადენილი საერთაშორისო დანაშაულებით შემოიფარგლებოდა.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს რომის სტატუტის მიღება და მის საფუძველზე მუდმივმოქმედი სასამართლოს შექმნა მნიშვნელოვანი ნაბიჯია საერთაშორისო დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის და ამ დანაშაულის ჩამდენი პირების დასჯის თვალსაზრისით. წესდების თანახმად, სასამართლოს შეუძლია თავისი უფლებამოსილება განახორციელოს ნებისმიერი მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, ხოლო მისი იურისდიქცია ვრცელდება ოთხივე საერთაშორისო დანაშაულზე (გენოციდის დანაშაულზე; დანაშაულზე ადამიანურობის წინააღმდეგ; ომის დანაშაულზე და აგრესიის დანაშაულზე). ის, რომ წესდებით ზუსტად განისაზღვრა თითოეული საერთაშორისო დანაშაულის შემადგენლობა, ასევე ამ დანაშაულთა გამოძიებისა და დამნაშავე პირთა სისხლის სამართლებრივი დევნის მექანიზმები, მიუთითებს მსოფლიო თანამეგობრობის ძალისხმევაზე, ებრძოლონ საერთაშორისო დანაშაულს და შეინარჩუნონ მშვიდობა მსოფლიოში.

დღეისათვის საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლოს სახით, სახეზეა სახელმწიფოთა თანხმობით შექმნილი მუდმივმოქმედი საერთაშორისო მექანიზმი, რომლის მიზანსაც საერთაშორისო საზოგადოების შემაშფოთებელი დანაშაულის დასჯა და ამ დანაშაულების ჩამდენი პირების მიმართ ეფექტიანი სისხლის სამართლებრივი დევნის უზრუნველყოფა, საერთაშორისო აღსრულებისათვის მყარი გარატიების შექმნა და მისადმი პატივისცემის უზრუნველყოფა წარმოადგენს.¹⁴⁹

¹⁴⁹ რომის სტატუტი (1998), პრეამბულა

სამაგისტრო ნაშრომის ფარგლებში საკითხის შესწავლით დადგინდა, რომ ინდივიდი უდავოდ წარმოადგენს საერთაშორისო სამართლით აღიარებული უფლებებისა და ვალდებულებების სუბიექტს. მიუხედავად იმისა, რომ ომს სახელმწიფოები იწყებენ, ამ გადაწყვეტილებების უკან მაინც ყოველთვის ცალკეული პირები სახელმწიფოს მეთაურები, წარმომადგენლობაზე უფლებამოსილი პირები და საერთაშორისო ორგანოების წევრი სუბიექტები დგანან. შესაბამისად, აუცილებელი და მნიშვნელოვანია ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის მექანიზმების განვითარება, რადგან ნებისმიერი პირი, ვინც საერთაშორისო დანაშაულს ჩაიდენს, ჩადენილი ქმედებისათვის აუცილებლად უნდა აგოს პასუხი და დაექვემდებაროს დასჯას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ალექსიძე ლევან, თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი, თბილისი, 2015 წელი;
2. ლომჯანიძე გივი, ტუკვაძე ავთანდილი, ჯაოშვილი გიორგი, შესავალი სამართლის ფილოსოფიაში, თბილისი, 2006 წელი;
3. ტურავა მერაბ, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2015 წელი;
4. ჯიქია მარიამი, ინდივიდის სტატუსი თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, თბილისი, 2011 წელი;
5. ლიპარტელიანი ლარისა, მოთიაშვილი მარიამი, ინდივიდის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა იუგოსლავიის ტრიბუნალის მიხედვით (სტუდენტების სამეცნიერო ნაშრომთა კრებული), თბილისი, 2017 წელი

ნორმატიული აქტები:

1. გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციები N713(1991), 764(1992), 771(1992), 780(1992);
2. გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუცია N808, 1992 წელი;
3. გაეროს გენერალური ასამბლეის 52/160-ე რეზოლუცია, 1997 წელი;
4. რომის სტატუტი, 1998 წელი;
5. ჟენევის 1949 წლის 12 აგვისტოს კონვენცია სამხედრო ტყვეებთან მოპყრობის შესახებ (III კონვენცია); ჟენევის 1949 წლის 12 აგვისტოს კონვენცია ომის დროს სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის შესახებ (IV კონვენცია);
6. ჟენევის კონვენცია მოქმედ ჯარში დაჭრილთა და ავადმყოფთა მდგომარეობის გაუმჯობესების შესახებ, 1949 წელი;

7. ენევის 1949 წლის 12 აგვისტოს კონვენციების I დამატებითი ოქმი საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტის მსხვერპლთა დაცვის შესახებ;
8. International military tribunal for the Far East charter, 1945 year;
9. London Agreement of August 8th, 1945 year;
10. Resolution 955, 1994 year;
11. resolution 96, 1946 year;
12. Statute of the International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia, 1993 year;
13. Statute of the international tribunal for Rwanda, 1994 year;
14. charter of the International Military Tribunal Nurnberg, 1945 year;

სასამართლო აქტები:

1. ტადიჩის საქმე, სააპელაციო პალატის განაჩენი, 1999 წელი;
2. International Military Tribunal for the Far East, Judgment of 4 November 1948; (<http://werle.rewi.hu-berlin.de/tokio.pdf>);
3. Ibid Vol 103, Majority Judgment, 49 769
4. Judgment, Vasiljevic, (IT-98-32-A), Appeals Chamber, 25 February, 2004 (<http://www.icty.org/x/cases/vasiljevic/acjug/en/val-aj040225e.pdf>);
5. Judgment, Semanza, (ICTR-97-20-A), Appeals Chamber, 20 Mary, 2005 (<http://unictr.unmict.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ict-97-20/appeals-chamber-judgements/en/050520.pdf>)
6. The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu (Case No. ICTR-96-4-T, September 2, 1998, <http://www.un.org/ict>);
7. The Prosecutor v. Musema, Case No. ICTR 96-13-T 16 November 2001 (<http://www.un.org/ict>);

8. The Prosecutor v. Lubanga Decision on the Confirmation of Charges, 29.01.2007, (https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2007_02360.PDF)
9. Judgment on the appeal of Mr Thomas Lubanga Dyilo against his conviction, 10.12.2014, (https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2014_09844.PDF)
10. The Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui Decision on the Confirmation of Charges, 30.09.2008, (https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2008_05172.PDF#page=1&zoom=auto,-107,475);
11. Decision on the Prosecutor's request for authorization of an investigation, 27.01.2016, (https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_00608.PDF)

ინტერნეტრესურსები

1. The charter and judgment of the Nurnberg Tribunal-History and Analysis, New York, 1949 year, http://www.cininas.lt/wp-content/uploads/2015/06/1949_UN_ILC_N_statuto_koment.pdf; უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული 08.07.2018;
2. Americans on the defense team in the Tokyo war crimes trials 1946-1948: understanding the mentality behind defending the “enemy;” (<https://ecommons.cornell.edu/bitstream/handle/1813/49730/Americans.pdf?sequence=3>) უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული 08.07.2018;
3. “International military tribunal for the far east Judgment of 4 November 1948;” (<http://werle.rewi.hu-berlin.de/tokio.pdf>) უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული 08.07.2018;
4. The charter and judgment of Nurnberg Tribunal-history and analysis memorandum submitted by the secretary-general, page 7

- <http://www.un.org/law/ilc/index/htm>; უკანასკნელად იქნა
გადამოწმებული 08.07.2018;
5. Beyond Victor's Justice? The Tokyo War Crimes Trial Revisited
(*Edited by Yuki Tanaka, Tim McCormack and Gerry Simpson*);
https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/A9B8696D-FF7E-4CF0-90B0_F47C4C2D9EAB/283891/Totanichapter_correctversion.pdf;
უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული 08.07.2018;
 6. <http://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia/conflicts>;
უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული 08.07.2018;
 7. <http://www.icty.org/>; უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული
08.07.2018;
 8. <https://www.militarium.org/ruandis-genocidi/>; უკანასკნელად
იქნა გადამოწმებული 08.07.2018;
 9. <http://unictr.unmict.org/en/tribunal>; უკანასკნელად იქნა
გადამოწმებული 08.07.2018;
 10. The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia —
Towards a More Just Order (<https://www.bradford.ac.uk/social-sciences/peace-conflict-and-development/issue-8/Int-Criminal-Tribunal.pdf>); უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული
08.07.2018;
 11. <https://www.icc-cpi.int/georgia>; უკანასკნელად იქნა
გადამოწმებული 08.07.2018;